Dr J. DE HULLU

DE HOFSTEDEN

VAN

SCHOONDIJKE

EN HUNNE BEWONERS IN
VROEGER EN LATER TIJD

F^A A. J. BRONSWIJK N.V.
OOSTBURG
1939

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0311 9077

DE HOFSTEDEN
VAN SCHOONDIJKE

636546.

612650.

DE HOFSTEDEN

VAN

SCHOONDIJKE

EN HUNNE BEWONERS IN
VROEGER EN LATER TIJD

DOOR

Dr J. DE HULLU

TE OOSTBURG BIJ FIRMA A. J. BRONSWIJK N.V. - 1939

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

HOFSTEDE VAN J. RISSEEUW-PROVOOST TE SCHOONDIJKE, VELDZICHT

VOORBERICHT

Voor de samenstelling van dit werkje hebben ook nu weer gediend de aanteekeningen van ABRAHAM VERMEULEN, geboren te Oostburg omstreeks 1765 en overleden te Cadzand in 1844, en van JOZIAS DE BRUIJNE, geboren te Cadzand in 1833 en overleden te Groede in 1913. Van de kleinere boerderijen, door hen beiden met stilzwijgen voorbijgegaan, heb ik vermeld wat ik er van te weten ben gekomen. Anders dan in de twee vorige hofstedeboekjes gedaan is, heb ik in dit tevens de geboorteplaatsen opgegeven van de landlieden, ten minste voor zooveel die buiten de grenzen van Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen zijn gelegen. Het scheen mij voor de geschiedenis van onze landbouwersbevolking, waarin sinds een veertig à vijftig jaren zooveel uitheemsche elementen zijn opgenomen, van belang toe de herkomst van deze aan de vergetelheid te ontrukken. Daarenboven heb ik aan den eigenlijken tekst eenige historische mededeelingen laten voorafgaan betreffende den polder en de gemeente, deels reeds bij vroegere gelegenheden door mij bekend gemaakt, deels hier voor het eerst vermeld of aangevuld.

Mijn vriend J. A. Brakman te 's-Gravenhage is door ander werk alsmede door zijn gezondheidstoestand verhinderd geweest aan de opstelling van dit boekje mede te werken, zoodat ik alleen verantwoordelijk ben voor de fouten en abuizen, welke het bevat. Met een gerust geweten kan ik verklaren geen arbeid noch tijd noch kosten te hebben gespaard om ze zoo veel mij maar immer mogelijk was te vermijden. De lezer gelieve daarom niet allereerst en allermeest op de tekortkomingen te letten maar te bedenken dat fouten in een werk als dit schier onvermijdelijk zijn. Over het geheel echter vertrouw ik dat de opgaven juist zijn.

Aan allen, van wie ik inlichtingen of medewerking mocht ontvangen, betuig ik mijn hartelijken dank, met name aan den heer F. A. van Rosevelt, burgemeester en secretaris der gemeente Schoondijke, die mij de raadpleging van de voor mijn onderzoek benoodigde registers ter secretarie met de meeste voorkomendheid vergemakkelijkte, alsmede aan den heer Izaak de Hullu, oud-dijkgraaf van den Generale Prins Willempolder, die mij uit den schat zijner herinneringen op dit gebied zeer waardevolle gegevens verstrekte. Ook ben ik een woord van dank verschuldigd aan de heeren Izaak de Groote te Oostburg en Izaak Provoost te Schoondijke voor de mij verleende inzage van hun aanteekeningen.

Januari 1939 *J.D.H.*

GEMEENTE SCHOONDIJKE

De gronden, welke bij de bedijking van 1651 binnen het Tweede Deel van den Prins Willempolder zijn gevallen, hebben voorheen hoofdzakelijk behoord tot de Wateringen van de Oude Yeve en Groede, die omstreeks 1583 à 1585 door de zee waren overstroomd en sedert dien als schorren drijvende hadden gelegen; een ander, veel kleiner gedeelte had behoord tot de insgelijks gevloeide Osemans- en Cathalijnepolders (Resolutie ingelanden Prins Willem 13 Maart 1654). De laatstgenoemde polder was in 1621 om den wille van 's Lands verdediging doorgestoken (A. J. Schinkel, Bijdrage tot de kennis van het karakter van Constantijn Huijgens, 's-Grav. 1842, blz. 42). Een opgave van het jaar 1654 voegt bij het Tweede Deel nog omtrent 107 gemeten uit de aanwassen van Elmare, ruim 52 uit den Goudenpolder, en ruim 88 „van de landen, de stad Brugge competeerende, tusschen beide hare dijken (Resolutie ingelanden als voren). De eerste vruchten zijn geoogst in 1653 (Memorie Jacob van der Swalme aan den Raad van State, Mei 1665), en hebben blijkens nog in het polderarchief berustende stukken bestaan in koolzaad (Archief no 115). De verkaveling van de landerijen

onder de bedijkers is geschied op 22 Augustus 1653. Zij werden afgedeeld in 55 kavels, waarvan 53 ieder 75 gemeten groot waren, een 72 gemeten 205 roeden en een andere 76 gemeten 54 roeden besloeg. Voor den aanleg van een dorp liet men boven en behalve dat alles een terrein vrij liggen van 3 gemeten 244 roeden (Brief van Bartholomeus Dierckx aan de Staten-Generaal, 22 Aug. 1653). Het leeuwendeel viel toe aan Mr Hendrik Thibaut te Middelburg, toenmaals een van de grootste grondeigenaars in ons district, — niet minder dan 16 kavels, elk van 75 gemeten, of in totaal 1200 gemeten (Brief als voren).

De vaart, ten gerieve van de schippers van Oostburg, Aardenburg en Sluis gegraven, kwam in 1653 tot stand, de steenen schut- of sassluis, aan de nolle op den noordhoek van den Oranjepolder, waar eerlang het gehucht Sasput ontstond, werd aanbesteed op 3 April 1653 (Resolutie magistraat van Oostburg, 4 April 1653). Bij het octrooi van bedijking van 22 April 1650 en de ampliatie van 23 Maart 1651 was aan de bedijkers de verplichting opgelegd van niet alleen de vaart te graven en het sas bij Sasput te bouwen, maar tevens door de Brugsche Vaart een dam — den Hoogen Dam — op te werpen en van daar beginnende het westelijk aan dezen dam palende schorre benevens den Vaartdijk door te delven tot in de Boomkreek en ter plaatse, waar die kreek in het gat van Coxyde (d.i. den tegenwoordigen Sophiapolder) uitliep, een tweede steenen sassluis te bouwen. Werkelijk had men aldaar reeds bij de bedijking van Prins Willems Eerste Deel in 1650 bij voorraad twee gemeten afzonderlijk in reserve gehouden als

„plein" voor het bedoelde sas (Ommelooper van den Generalen Prins Willempolder van 1654). Van dat sas is echter nimmer een steen gelegd, denkelijk omdat de Boomkreek te sterk verslijmde. In 1660 sloeg men de hand aan de uitvoering van een ander plan. Toen heeft namelijk de Raad van State, wederom op kosten van den polder, het bouwen aanbesteed van een sas nabij de Oostburgsche Brug, bij de Hans Vriezeschans (Resol. magistraat van Oostburg, 1 October 1660). Het was de bedoeling van dit sas af een kanaal of vaart te graven dwars door den Veerhoekpolder tot in de destijds nog met het Zwin in open verbinding staande Brugsche Vaart, en zoodoende aan de schippers van Oostburg, Sluis en Aardenburg een nieuwen verkeersweg te verschaffen naar de Schelde bij Sasput door de Brugsche Vaart en den Veerhoek heen en verder langs den Marolleput en de Schoondijksche Vaart. Sedert Augustus 1663, toen het Hans Vriese-sas „ten naaste bij voltrokken was" heeft de regeering van Oostburg den Raad van State herhaaldelijk verzocht met het graven van het Veerhoekkanaal een begin te maken (Resol. magistraat Oostburg Aug. 1663, 27 Febr. 1665, 7 Aug. 1668, 2 Oct. 1669, 4 April, 15 Mei en 13 Juni 1670). Tevergeefs evenwel, daar is voor het kanaal nooit een spade in den grond gestoken, hetzij omdat de gestadig toenemende opslikking van de Brugsche Vaart, die deze binnen weinig jaren tijds alleen maar geschikt maakte om door bedijking in bouwland te worden herschapen, zooals in 1684 werkelijk is gedaan (Octrooi van 7 Maart 1684, Request ingelanden aan de Staten-Generaal van 24 Aug. 1686), hetzij, zeg ik omdat de

opslikking van de Brugsche Vaart hetzij omdat andere redenen den Raad van State teruggehouden hebben. Dientengevolge verloor het sas bij Hans Vriese zijn reden van bestaan en is het in vervolg van tijd uitgebroken, naar sommigen meenen in 1691 (Zelandia Illustrata, II blz. 554). In 1675, vermeldt de daar aangehaalde schrijver, was ook de Schoondijksche Vaart zoodanig toegeslijmd dat de sassluis bij Sasput een gewone uitwateringssluis en de Vaart zelf een watergang geworden (Als voren t.a.p.).

Voor den aanvoer van benoodigdheden en het verschepen van landbouwvoortbrengselen dienden de hier en daar aangebrachte scheepszaten. Het Tweede Deel van de dijkage bezat een „haventje aan den oostdam van Nieuwerhaven", dus aan Sasput, een zate aldaar en een zate nabij het dorp (Rek. van den polder 1665/66 en 1698/99), het Eerste Deel een haventje aan Dierkensteen en aan den Cathalijnepolder, beide aangelegd omstreeks 1659 (Rek. van den polder 1659/60 en 1661/62).

Van de veren aan Turkije (Resol. ingelanden 31 Mei 1679, 17 Juni 1683), bij Sint Cathalijne (Rek. van den polder 1651/54) aan den Maagdenberg (Als voren 1651/54, 1656/57, 1659/60 en Resol. ingelanden 25 Mei 1712, 13 Juli 1713, 30 Mei 1714), aan den oostdam bij Nieuwerhaven (Rek. van den polder 1654/55, 1656/57, 1657/58) en bij het dorp was het laatste, dat de gemeenschap met Groede en Breskens onderhield, uitteraard het belangrijkste. Aanvankelijk passeerde men daar, van uit het dorp komende, waarschijnlijk de Vaart over een ophaalbrug, welke de van Sasput aankomende en derwaarts varende

vaartuigen den vrijen doortocht verleende, betrad dan een dam of hoofd, door de schorren van Nieuwerhaven gelegd, en vond op het eind van dezen dam de geul vóór zich van Nieuwerhaven. In de geul lag een schuit of pont, met welke passagiers, wagens, paarden enz. naar den overkant werden gevoerd. Dit schuit- en pontveer was in 1659 door de ingelanden verkocht aan den Oostburgschen burgemeester Bartholomeus Dierckx, wiens erfgenamen het in 1694 hebben vervangen door een houten brug, van een klap in het midden voorzien ten dienste van de scheepvaart, voor wier gebruik zij een vastbepaald passagegeld hieven (Requesten van N. Swancke c.s. en Jacob Dierickx c.s. aan de Staten-Generaal van 14 Juni 1694 en 19 Maart 1698, Brief van het Vrije aan de Staten-Generaal van 7 April 1739).

Op de vergadering van ingelanden van 6 Mei 1652 kwam de vraag ter sprake, waar het nieuwe dorp zou worden gesticht „aan den Kruisweg van den Langen Heerenweg en Willemsweg" of „aan de brugge van Nieuwerhaven", met andere woorden dààr, waar het nu ligt, of dicht bij den tegenwoordigen Dam. De beraadslaging liep hierop uit dat de beslissing werd overgelaten aan het bestuur en dat dit tegelijkertijd machtiging bekwam „tot het uitgeven van de erven ten behoorlijken cijnze" (Keure en Meentucht, 6 Mei 1652). In overleg met het college van het Vrije is de keuze gevallen op het snijpunt van den Langen Heeren- en Willemsweg (Resol. Vrije 19 Maart 1652). Het voor cijnserven binnen het dorp bestemde deel van den polder bleef tot in 1658 eigendom van dezen, en werd in dat jaar bij

openbare veiling, ter grootte van 4 gemeten 200¼ roeden, verkocht aan Pieter Lips (Verkoop conditiën van 28 Aug. 1658). De cijns was in 1654 of 1655 bepaald op 6 grooten of 15 cents de roede (Rek. polder 1654/55).

Bij de verkaveling op 22 Augustus 1653 had men, gelijk reeds vermeld, voor den aanleg van het dorp een terrein onverkaveld laten liggen van 3 gemeten 244 roeden. Naderhand moet het zijn teruggebracht tot 3 gemeten 89 roeden (Verkoopconditiën van eenige gekavelde landen van 11 Maart 1654). Een paar jaar later namen de ingelanden van een particulier nog 3 gemeten 121 roeden over „tot dienst van de kerke, predikantshuis, schoolmeestershuis en eenig overschot tot erve" benevens 5 roeden voor het „verbreeden van zekere gracht" (Rek. polder 1656/57 en 1657/58).

Op de poldervergadering van 26 April 1656 werd op voordracht van Cornelis Lampsins, burgemeester van Vlissingen, wien de Staten-Generaal opgedragen hadden zich naar Schoondijke te begeven en aldaar de kerk enz. aan te besteden, besloten kerk, pastorie, schoolmeestershuis en school te plaatsen halverwege tusschen het dorp en de Vaart „om alzoo de straat van het Prins Willemsdorp tot aan de Vaart te betimmeren, hetwelk men meent", zoo schreef Lampsins omstreeks 7 Juni 1656 aan de Staten-Generaal, „eer kort geschieden zal ten aanzien in het dorp veel erven te kort komen"; hij had schreef hij verder, op 13 Mei 1656 het bouwen van de kerk aanbesteed voor ƒ 8280 aan François Lespierre te Middelburg en op den 24 Mei ook de pastorie en het schoolmees-

tershuis aan Claas Claassen Schoonacker, metselaar te Groede, en Jacob Adriaanszoon Grave timmerman op Breesande (Baarzande), te weten de pastorie voor ƒ 2154 en het schoolmeestershuis met school voor ƒ 1626, terwijl hij aan den klokgieter Burgerhuijs te Middelburg de levering had gegund van een klok van ongeveer 500 pond tegen 80 cents het pond. Het uurwerk, zoo berichtte hij aan het slot van zijn brief, zou hij eveneens aanbesteden „alsook een glas in de kerk met Uw Hoogmogenden wapen in". Gelijk nog heden ten dage boven de kerkdeur staat te lezen is de eerste steen van het kerkgebouw gelegd door een zoon van Lampsins op 9 Juli 1656, de tweede door Ds Balduinus Kousemaker, Schoondijke's eersten predikant. Het glas met het wapen van de Staten-Generaal is tegenwoordig niet meer in de kerk aanwezig, evenmin als de gebrandschilderde glazen, met hun respectieve wapens prijkende, die haar door Prins Willem III, het Vrije, den Gouverneur van Sluis jonkheer Wigbold van der Does van Noordwijk, Cornelis Lampsins en Hendrik Thibaut zijn vereerd (Cadsandria 1858 blz. 100 vlg). Volgens de polderrekening van 1657/58 hebben dijkgraaf en gezworenen aan Cornelis van Barlaer te Middelburg — denzelfde, die het glas met de voorstelling van Willem Beukels in de kerk te Biervliet heeft geschilderd — ƒ 294 betaald „over geleverd te hebben het glas geschreven (geschilderd) tot de ovalen in de kerke als een ander glas in de kerke met alle tgene daaraan heeft gedependeerd". Wij weten uit een achttiende-eeuwsche aanteekening, dat een van deze geschilderde glazen versierd was met de wapens van

den dijkgraaf, de gezworenen en den penningmeester van den polder en dat van de beide ronde ramen (ovalen) het eene het opschrift „Prins Willemspolder" bevatte en het andere drie zonnebloemen met het jaartal 1657 vertoonde (Cadsandria 1858 t.a.p.). De pastorie, waarvan op het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage nog een bestekteekening van omstreeks 1656 berust (Loketkas Staten-Generaal), heeft voortbestaan tot in 1938 toe, toen zij afgebroken is om voor de tegenwoordige plaats te maken.

Dat de grenzen van de Nederduitsch Hervormde gemeente van Schoondijke niet samenvallen met de grenzen van de burgerlijke gemeente weet een ieder. Het westelijk gedeelte van de laatste hoort kerkelijk onder Oostburg — een overblijfsel uit de middeleeuwen, toen het gebied van de Sint Elooiskerk, d.i. de tegenwoordige Ned. Herv. kerk te Oostburg, ver over de tegenwoordige burgerlijke gemeente Schoondijke heen schoot. Niet zoover echter als heden ten dage want aan dien kant heeft waarschijnlijk ook de parochie van Noormanskapelle zich uitgestrekt en beslist zeker die van Nieuwkerke.

Oosemanskapelle, Noormanskapelle, Noormanskerke, onder deze drie namen komt de plaats voor, wordt reeds vermeld als Oosemanskapelle in 1150 (Van Lokeren, Abbaye de St Pierre à Gand, I p. 245), als Ozemondskerke in 1283 (Renteregister van het St Janshospitaal te Brugge op het Staatsarchief aldaar), als Eesmonskerke in 1330 (Annales Société d'Emulation 1870). Het heeft gelegen in de Oude Yeve-watering. De in 1550—1567 opgemaakte ommelooper van de Oude Yeve spreekt er van als van een

dorp en vermeldt een perceel van 13 roeden, „daar de prochiepape (pastoor) huizing op staat", en nog van een ander, 24 roeden groot, zijnde „d'hofstee (het erf), daar de prochiepape op woont". Het dorp is tegelijk met de Watering, waarin het gelegen was, door de inundatie van 1583 à 1585 ten onder gegaan. De standplaats laat zich op grond van oude documenten en kaarten met groote nauwkeurigheid bepalen. Het lag nabij de hofstede het Heultje, in den hoek, die ingesloten wordt door een kronkelenden kreekarm, die in de richting van Waterlandkerkje loopt in het noordoosten en in het noordwesten door den Groeneweg (zie mijn opstel „Over de oprichting van eenige Protestantsche gemeenten in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen" enz. in Archief Zeeuwsch Genootschap 1916).

De parochie Nieuwkerke, die al in 1330 als parochie voorkomt (Ann. Société d'Emulation 1870) en oudtijds ook bekend stond als „Groede oost" (Janssen en Van Dale, Bijdr. VI blz. 148) strekte zich almede over het thans kerkelijk onder Oostburg hoorende gedeelte van Schoondijke uit. Dat bewijst een oorkonde van 1518, welke spreekt van het „hof te Buederwaen" liggende in Oostburger ambacht „in de prochie van Nieuwerkerke" (Gilliodts, Coutumes petites villes etc., III p. 540). Met dit „hof te Buederwaen" is ongetwijfeld hetzelfde goed bedoeld als „d'hofstee metten hoogen walle genaamd thof van Bruaan", in den reeds aangehaalden ommelooper van de Oude Yeve van 1550—1567 vermeld, dat op zijn beurt dezelfde hofstede moet wezen als die, welke kort vóór 1863 onder de benaming van het „hof van

Bruwaan" verkocht werd (Janssen en Van Dale, Bijdr. VI blz. 154) en nog immer onder de Ned. Herv. gemeente van Oostburg hoort. Ook Nieuwkerke, dat in 1580 nog bestond (Als voren, III blz. 155), moet ten onder zijn gegaan door de inundatie van 1583 à 1585 tegelijk met de Watering van de Oude Yeve, waarbinnen het lag. De meermalen aangehaalde ommelooper van die Watering plaatst het in het 36e begin, doch maakt enkel gewag van de „priesteragie" (pastorie) en van een „boomgaardeken mette priesteragie ten zuidende daaraan, daar de prochiepape woont". In 1646 verklaarden eenige ingezetenen van Groede, dat de kerk benevens „een goed gedeelte van de parochie van Nieuwkerke" in 1613 binnen de dijkage van Groede was gevallen en dat zij „nog onlangs de oude fondamenten gezien" hadden (Acte 13 Nov. 1646 in protocol Isaac van Damme, notaris te Groede). Naar men zegt moeten in de buurt van de Nieuwkerkschekreek tot op den huidigen dag brokken van de gebouwen van het voormalige dorp te vinden zijn op een perceel land van de hofstede, thans bewoond door de gebroeders De Kok.

Iets meer dan van Nieuwkerke is bekend van het voormalige, eveneens door de inundatie van 1583 à 1585 verdwenen, Schoondijke, dat al voorkomt in 1248 (Van Lokeren, Abbaye de St Pierre à Gand, I p. 285) en in 1297 reeds een eigen kerk bezat. (Renteregister van het Sint Janshospitaal te Brugge op het Staatsarchief aldaar). Het dorp, het kerkhof, de „kalsijde", het schuttershof, de hofstede „De Drie Keuningen met diverse andere huizen en hofsteden

in het dorp", de in zijn nabijheid liggende „hooge wal genaamd Vulenburch", wij vinden het altezamen met zooveel woorden in den ommelooper van de Oude Yeve opgesomd. Blijkens een aanwijzing van 1659 heeft het gelegen tusschen de Sasputsche straat en den Groeneweg, niet nabij den Dam zooals Roos in zijn Woordenboek (blz. 125) schrijft, op het zoogenaamde Oude Kerkhof, kadastraal bekend in Sectie D nummers 329—332, 335 en 751, dat uit eenige aaneensluitende perceelen weiland bestaat en tegenwoordig in eigendom toebehoort aan den heer W. P. de Zwart (zie mijn reeds aangehaald opstel „Over de oprichting van eenige kerken" enz. in Archief Zeeuwsch Genootschap 1916).

In de middeleeuwen liep het gebied van de parochie Schoondijke veel verder noordwaarts dan tegenwoordig, zelfs tot tegen Breskens toe. Een oorkonde van 1435 toont aan dat het gehucht „Baersant" binnen haar grenzen lag (Gilliodts, Coutumes petites villes etc. III p. 541) en een contract, in 1614 door Jacob Cats c.s. en Jan Lambrechtsen Coolen c.s. over de tienden van Baarzande aangegaan, spreekt van „eenige kleine poldertjes, liggende tenden de Willem Gole- en Gistelarepolder, strekkende langs Breskens en scheidende op den watergang, die van oude tijden de heerlijkheid Breskens heeft gescheiden van de parochie van Schoondijke, te weten Jan van Zuidkerke's polder, Hendrik Versepolder en Paradijspolder (Contract van 21 Juni 1614 in het Museum Catsianum te Leiden). Vandaar dat de Watering Baarzande nog lang ook wel Oud-Schoondijke werd genoemd en zij, die daarin woonden, zich oudtijds

naar believen bij de Ned. Herv. kerk van Groede of bij die van Schoondijke konden aansluiten (Van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek, X blz. 250).

Nadat de Schoondijksche polder in 1651 aan de zee was ontschaakt kwamen er zich van lieverlede bewoners vestigen. De „eerstgeborene in den polder" werd al vóór 10 Maart 1654 gedoopt, zij ontving den naam Willemijntje en als pillegift van dijkgraaf en gezworenen een zilveren schaal ter waarde van ƒ 65. (Rek. van het Tweede Deel 1651/54 overgebracht 10 Maart 1654). In Maart 1655 telde de bevolking van het Tweede Deel zoo binnen als buiten het dorp 70 huisgezinnen (Brief van het Vrije aan de Staten-Generaal, 6 Maart 1655). Sedert Ds Balduinus Kousemaker op 13 Juni 1655 als eerste predikant zijn dienst had aanvaard en van 's Lands wege bovendien een jaarwedde voor een schoolmeester-voorzanger was toegestaan nam het zielental door de overkomst van vreemdelingen, „die er van elders met geheele huisgezinnen zich nederzetten", zelfs zoo sterk toe, dat het binnen een jaar tijds, in Februari 1656, tot omtrent 100 lidmaten was aangewassen (Brief van dezelfden aan denzelfden, 22 Febr. 1656) en op de door hem bijgewoonde poldervergadering van April 1656 vernam Cornelis Lampsins, zooals reeds gezegd is, dat voor den bouw van nieuwe woningen „in het dorp veel erven te kort" kwamen, zoodat het zich liet voorzien dat de straat van het dorp tot aan de Vaart weldra geheel betimmerd zou wezen, gelijk hij omstreeks 7 Juni 1656 aan de Staten-Generaal meldde.

De oogst van 1653, de eerste welke van de landerijen is ingezameld, bestond hoofdzakelijk zoo niet

uitsluitend in koolzaad, het labeur zal voor gezamenlijke rekening van de ingelanden zijn verricht en de opbrengst van het op stam verkocht gewas gemetgemetsgelijk onder hen zijn verdeeld (Inv. polderarchief no 115). In Augustus van hetzelfde jaar geschiedde de verkaveling en welhaast verrees nu de eene hofstede na de andere. Een van de oudste, mogelijk wel de alleroudste, is die, waar thans de landbouwer Van de Ree op woont: de jaarankers van haar woonhuis verkondigen dat zij van 1655 dagteekent. Te oordeelen naar de bekende kaart van Mogge, welke nà de stichting van de kerk, want die staat er op aangeduid, maar vóór de indijking van den voormaligen Stickepolder bij Nummer Eén, want die staat er nog niet op, met andere woorden tusschen 1656 en 1662 moet zijn vervaardigd, te oordeelen, zeg ik, naar deze kaart volgde gedurende het tijdvak 1656—1662 de bouw van 15 of 16 hofsteden, die namelijk welke heden ten dage worden bewoond door de landbouwers Jacob van der Meulen, Cornelis N. den Hamer, Jacobus J. van Hoeve (Welgelegen), Johannes de Feijter (de Bruane), Johannes I. Risseeuw-Provoost, Jannes J. Moggré, Johannes I. Risseeuw-Becu, Jacobus Dieleman-Lako, Abraham Verhage, Leopoldus Ch. C. Cammaert (de Kienstee), Izaak P. Haartsen, Izaak A. Dhondt, Marinus de Putter, Abraham P. Risseeuw (het Heultje), Pieter Poissonnier (Elmare), en wellicht, want dit is niet volkomen zeker, ook die van Adriaan I. de Bruijne. Veertien jaar later bedroeg hun getal 36 in het geheel. De timmerages van de 9 kleine („plekjes") werden toen officieel getaxeerd op een waarde van

42, 50, 60, 72, 93 à 100 gulden, die van de 27 groote op 120, 150, 200, 216, 240, 300, 330, 360, 400, 450, 480, 510 à 600 gulden, terwijl die van de Kienstee op *f* 1000 en van een andere op *f* 1200 werden geschat. (Lijst van de hofsteden, huizen en schuren in het Tweede Deel van den Prins Willempolder door de hoofdmans der parochie ingezonden bij het Vrije op 2 Juni 1676). Bij die van Groede vergeleken vertoonden de Schoondijksche hofsteden toentertijd klaarblijkelijk een minder voornaam voorkomen. Onder Groede toch trof men een timmer aan van *f* 1500 (die van de Torenhoeve) schattingswaarde, 2 van *f* 1300, 2 van *f* 1000, 2 van *f* 900, 3 van *f* 800, 1 van *f* 720, 3 van *f* 700 (Denombrement van alle de huizen, betimmerde erven enz. van Groede van Juni 1676). Of de Schoondijksche timmers destijds aan de bewoners zelf in eigendom toebehoorden of wel, gelijk het geval was met de meeste Groedsche, aan elders woonachtige grondeigenaren (Denombrement als voren, Request van de ingelanden der Watering Groede aan de Staten-Generaal van 9 Juni 1677) blijkt niet. Opmerking verdient, om dit in het voorbijgaan aan te stippen, dat vele oude Schoondijksche boerenschuren „Zeeuwsche" zijn, dat wil zeggen één dorschvloer bezitten, die de schuur in haar gansche lengte door loopt en langs welke de stallen zijn geplaatst, zoodat de beestialen door valluiken aan den kant van den dorschvloer hun voeder kunnen ontvangen, terwijl bij de „Vlaamsche" schuren twee of meer dorschvloeren het gebouw in de breedte dwars doorsnijden (Vogelvanger, Beschrijving eener hofstede in het Land van Hulst, in De Boerengoudmijn,

3e Jaargang no 5, 1866).

Tegelijk met het dorp ontwikkelden zich langzamerhand de beide gehuchten Sasput en Steenoven. Steenoven, aldus genoemd naar een nabijgelegen „steenoven van den heere Maillaert" (Rek. polder over 1651/55 fol. 62), d.i. van den heer Gillis Maillaert, welke naar uitwijzen van den ommelooper van 1654 landerijen in die buurt bezat en naar wien men het gehucht tot ver in de jaren 1700 toe ook wel „Maljaartsdorp" placht te noemen (Register erfenissen Vrije 26 Maart 1754). Steenoven telde in 1676 een zevental huizen van geringe waardij, het beste werd toen op ƒ 20, het minste op ƒ 4 getaxeerd (Lijst van de hofsteden enz. in het Tweede Deel, 2 Juni 1676). Van een gehucht Sasput rept de aangehaalde lijst van 1676 met geen woord.

Het dorp Schoondijke zelf, bestond volgens die lijst uit 62 woningen, wier waarde afwisselde tusschen ƒ 108 en 5 schellingen.

Voor het oprichten van een korenmolen hadden de Staten-Generaal octrooi verleend aan Pieter Lips te Sluis. Lips heeft echter van zijn recht geen gebruik gemaakt maar het afgestaan aan de ingelanden van den polder, die er hem als „beleefdheid" voor beschonken met een zilveren lampet van ƒ 350 benevens een diamantring van ƒ 250 en met een dubbelen ducaat van ƒ 10 voor elk van zijn zeven kinderen. (Register ordonnantiën van betalingen van den polder over 1653/56). De molen is daarop in 1654 gebouwd (Rek. polder 1651/54), in het openbaar verpacht (Verpachtingsconditiën van 15 Dec. 1654) en ten slotte verkocht aan Cornelis Lampsins (Acte

verkoop van den 2den September 1659).

Personen van ruime middelen waren onder de eerste inwoners van Schoondijke schaars vertegenwoordigd. Toen in 1665 de Staten-Generaal besloten hadden van alle personen in dit district, welke boven ƒ 2000 gegoed waren, een schatting te heffen — die minder bezaten werden vrijgesteld — trokken eenige leden van het Sluissche Vrije van dorp tot dorp om, in overleg met de hoofdmannen (zooveel als burgemeesters) en de belastingplichtigen zelf, een ieders vermogen te taxeeren. Te Schoondijke vielen, van de 93 gezinshoofden 85 buiten de belasting, van de 8 overigen waren er 2, waaronder de hoofdman, tevens landbouwer, Jacob Steenhart, elk ƒ 2000; de landbouwer Reinier de Clercq ƒ 2400; de hoofdman Jeroon van Orteghem, insgelijks landbouwer van zijn stijl, en nog een ander elk ƒ 3000; zekere Philips Carlier en nog een elk ƒ 4000; en de predikant Balduinus Kousemaker ƒ 6000 rijk. Vergelijkenderwijze werd Schoondijke in dit opzicht verre overtroffen door andere dorpen in het ronde. Te Breskens vielen van de 44 gezinshoofden 11, een vierde part dus, in de heffing, en woonden er 4 met een vermogen van ƒ 2000, 2 van ƒ 3000, een van ƒ 3200, een van ƒ 3400, een van ƒ 4000, een van ƒ 6000, en een van ƒ 12000. Van de 218 gezinshoofden te Groede waren er 42, dus bijna een vijfde part, die ƒ 2000 en meer bezaten, te weten 10 die ƒ 2000, 6 die ƒ 2400, een die ƒ 2500, een die ƒ 2800, 6 die ƒ 3000, een die ƒ 3500, een die ƒ 3600, een die ƒ 4000, 2 die ƒ 4200, een die ƒ 4800, 2 die ƒ 5000, 2 die ƒ 5400, een die ƒ 7000, een die ƒ 7200, 4 die ƒ 9000, een die ƒ 9600 en een (de hoofd-

man) Jan Joosten Cockuijt) die ƒ 62000 rijk waren. Nieuwvliet telde 69 hoorden van gezinnen, onder welke 12 met een vermogen van ƒ 2000 en meer. Van dezen waren er 7 die ƒ 2000, een die ƒ 2400, een die ƒ 2500, een die ƒ 3600, een die ƒ 5400 en een die ƒ 6000 bezat. De ingezetenen van Cadzand, Retranchement en Zuidzande maakten al te zamen een getal uit van 188 gezinshoofden, van welke er 56 op een bezit van ƒ 2000 en meer werden getaxeerd, namelijk 23 op ƒ 2000, een op ƒ 2300, 3 op ƒ 2500, 5 op ƒ 3000, een op ƒ 3600, 2 op ƒ 4000, een op ƒ 4500, 2 op ƒ 4800, 3 op ƒ 5000, 5 op ƒ 6000, 2 op ƒ 7000, een op ƒ 8000, een op ƒ 12000, 2 op ƒ 15000, een (de landbouwer Huijge Andrieszoon Huijge) op ƒ 25000, wiens drie kinderen bij wijlen zijn vrouw te zamen op ƒ 7500 werden geschat (Kohier van de kapitale schatting over het Land van den Vrije van 1665). Men ziet, te Breskens, Groede, Nieuwvliet en in de combinatie Cadzand-Retranchement-Zuidzande waren de meest gegoeden niet alleen rijker met middelen gezegend dan te Schoondijke, maar maakten zij tevens een aanmerkelijk hooger percentage van de bevolking uit.

Van waar Schoondijke zijn eerste bewoners heeft bekomen valt met geen zekerheid te bepalen, doordien de huwelijks- en overlijdensregisters er in plaats van tot 1656 slechts tot 1680 en 1723 opklimmen. Doch de samenstelling van de vroegste bevolking in andere polders ten onzent geeft in dezen een vingerwijzing. In het land van Breskens bijvoorbeeld, dat in 1609 is beverscht, trof men naar uitwijzen van de huwelijksregisters in de jaren 1624—1653 nevens hen, die daar ter plaatse zelf of in de aangrenzende

gemeenten waren geboren, vrij wat ingezetenen aan, wier bakermat had gestaan in Walcheren, in den omtrek van Calais, in het Walenkwartier en in Vlaamsch België. Geen mindere verscheidenheid vertoonde gedurende de eerste helft der 17e eeuw de bevolking van Groede. In 1617 ongeveer, nauwelijks vier jaar nadat zij was ingedijkt, kwamen zich in deze nieuwe dijkage eenige Protestanten neerzetten uit de Waalsche contreien: „vrome luiden" (schreef de Waalsche Synode op 2 Augustus 1619 aan de Staten-Generaal) „die haar land en goede commoditeiten verlaten hebben en hare middelen ginder verkocht om hier aan te leggen, waardoor het Vlaamsche (d.i. het Zeeuwsch-Vlaamsche) kwartier gepeupleerd en versterkt wordt." De Staten-Generaal, wien er veel aan gelegen was het „peupleeren" van dit grensgewest zooveel mogelijk te bevorderen, stichtte voor hen in 1622 te Groede een Waalsche kerk met een eigen predikant, welke negen jaar later niet minder dan 120 lidmaten telde (Resol. Raad van State, 21 Sept. 1631). Haar leden trokken op hun beurt weder anderen naar Groede, vrienden en magen, die onder de bescherming van de Protestantsche overheid ongestoorde godsdienstvrijheid zochten en wien tegelijkertijd de vruchtbare bodem brood en welvaart beloofde. Want de loonen liepen bij wijlen hoog in het Land van den Vrije en sommigen van de voortrekkers was het in hun nieuwe woonstede wèl gegaan. Aan zulke zuiver stoffelijke beweegredenen is ongetwijfeld de overkomst te Groede toe te schrijven van ettelijke personen uit het gebied van Calais, welke blijkens de Groedsche trouw- en overlijdens-

registers mede gedurende de eerste helft van de 17e euw voorviel. Immers dezen behoefden hun geboorteland niet te verlaten wegens gemis van godsdienstvrijheid, zij was hun door het Edict van Nantes van 1598 ten volle gewaarborgd. Wat hen herwaarts dreef is klaarblijkelijk het uitzicht op lotsverbetering geweest, misschien ook de oorlog, in 1635 tusschen Spanje en Frankrijk uitgebroken, welke velen van daar de wijk deed nemen naar de nieuwe inpolderingen van Lincolnshire in Engeland (De Schickler, Eglises de Refuge en Angleterre II p. 99) en, opmerkelijk genoeg, in de jaren 1635—1640 menigeen uit de streek van Calais naar Sint Anna ter Muiden deed verhuizen (Janssen, Sint Anna ter Muiden, blz. 147).

Van ongeveer 1620 af (Acte Classis Walcheren, 9 Maart 1620) kwamen zich bij de Walen en Franschen Doopsgezinden voegen uit Waarschoot bij Gent, Etichove bij Oudenaarde en van elders in Belgisch-Vlaanderen (Janssen en Van Dale, Bijdr. V blz. 213, 214). Zij sloegen hun woonstee op onder Nieuwvliet, Groede en Breskens, hielden te Groede, als zijnde in het midden gelegen, hun godsdienstoefeningen en geraakten, dank zij hun naarstigheid en hun ingetogenheid van leven, allengs tot zoo grooten welstand, dat zij in 1659 onder Nieuwvliet, waar zij sedert 1656 à 1657 hun vergaderhuis hadden, van de 1003 gemeten 650 in gebruik hadden (zie mijn opstel „Over de oprichting van eenige Protestantsche gemeenten in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen" enz. in Archief Zeeuwsch Genootschap 1910).

Behalve voor de verdrukte Doopsgezinden van

Vlaanderen strekte de Watering van Groede tevens tot een toevluchtsoord voor Vlaamsche Hervormden, wien het ginder te bang werd, voor de De Puijt's bijvoorbeeld van Langemark en Bixschoote bij Yperen en de Nuijting's van Langemark, twee families, die in vervolg van tijd een aanzienlijke plaats in de samenleving hier te lande hebben ingenomen. Zoo vestigde zich reeds omtrent 1617 te Groede zekere Erasmus Boudewijnszoon, een Hulstenaar van geboorte, die in 1638 te Groede op drieënvijftigjarigen leeftijd overleed en uit wiens, vóór of in 1617 gesloten, huwelijk met Neeltje Boudewijnsdochter van Wolfaartsdijk, allen zijn voortgesproten, die hier in het Cadzandsche land den naam Erasmus dragen, met nog een menigte anderen, waaronder ook schrijver dezes, die in de vrouwelijke lijn van hem afstammen.

Voeg bij die Walen en Franschen, die Vlamingen uit België en uit het tot 1645 onder Spaansch gezag gebleven Land van Hulst en die Zeeuwen, de Groedenaren te Groede zelf of in de allernaaste omgeving gewonnen en geboren, en gij kunt u een denkbeeld vormen van de bonte verscheidenheid in samenstelling, toenmaals door de vroegste bevolking van een nieuwe dijkage te zien gegeven.

Geen twijfel of het is in den Schoondijkschen polder precies eender geweest. Hij zal bevolkt zijn geworden voornamelijk door inkomelingen uit de buurt — ouderen, door omstandigheden genoodzaakt huis en hof te verlaten en hier een nieuw bestaan te zoeken, jongeren die, omdat de oude woonplaats geen ruimte meer voor hen bood, van daar moesten uit-

zwermen — vreemdelingen hetzij van over de Schelde of van beoosten den Brakman, hetzij uit Vlaanderen, „Walschland" of Noord-Frankrijk herkomstig en van daar herwaarts verhuisd om der religie wil of om hier hun geluk te beproeven.

De groote uittocht van Hugenoten, welke de herroeping van het Edict van Nantes in 1685 uit de dorpen rondom Calais de vlucht deed nemen naar het Land van den Vrije heeft de bevolking van Schoondijke geen noemenswaarde vermeerdering aangebracht. Terwijl er te Groede 269, in Cadzand, Retranchement en Zuidzande te zamen 122, te Eede 33 van die réfugiés aanlandden, kwamen er te Schoondijke slechts 21 aan. Ook bevonden zich onder die 21 geen, die eerlang tot de aanzienlijkste landbouwers van Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen zouden behooren, geen Albert's, du Bois' of Claerbaut's, geen Van Houte's, Labyt's of Morel's, geen Porrey's of Schippers'. Daarentegen hebben van de landlieden, welke in 1713 na het sluiten van den vrede van Utrecht uit de omstreken van Rijsel naar hier verhuisden, zich alras eenigen onder Schoondijke neergezet. Antoine Boidin en Jean François Yolent, beiden geboortig van Arquinghem, en Jean François Poissonnier van Comines, koopen er in datzelfde jaar 1713 ieder een hofstede (Register erfenissen Vrije, 6 Dec., 3 Juni en 17 Juni 1713), Pierre Michel Neuféglise, van Herlies, eene in 1722 (Als voren 23 Febr. 1723). Jean Baptiste Salomé, van Sailly, bewoont er al een in 1718 en koopt die in hetzelfde jaar (Koopacte van 16 April 1718), Antoine Bonduel (Bondewel), van Santes, en Jean François Frelier, van

Wambrechies zijn er in 1733 als landbouwers gevestigd (Verbaal visitatie der Saltsburgsche Emigranten van 26 Mei 1733).

In 1733 volgde de immigratie van de Luthersche Saltsburgers. Een ieder weet dat zij één reusachtige mislukking is geweest. De Cadzantenaren konden met hen niet slaags komen en de Saltsburgers hier niet aarden. Van den 29 Maart 1733 af begonnen er reeds enkelen naar Duitschland terug te trekken (Brief van Gallieris te Regensburg aan den griffier der Staten-Generaal Fagel van 30 April 1733), op wie van tijd tot tijd weer anderen volgden vooral nadat de hier inheemsche koortsen begonnen te heerschen, die gewoonlijk omtrent half Juli uitbraken, in September en October hun hoogtepunt bereikten (G. W. Callenfels, Over de najaarskoortsen in de Verhand. Zeeuwsch Genootschap X, Middelb. 1784, blz. 19) en dan niet zelden overgingen in zoogenaamde anderdaagsche of derdendaagsche koortsen. (J. Harger, Over de najaarskoortsen, als voren blz. 293). Zij hebben tezamen met andere ziekten zulk een slachting onder de Saltsburgers aangericht, dat er volgens het doodboek van de Luthersche gemeente van Groede in 1733 niet minder dan 144 personen zijn bezweken (P. de Kok, De Saltsburgsche Emigranten in Cadsandria 1857, blz. 150 nooit 14). Van lieverlede namen de naar Duitschland terugkeerende Saltsburgers zoodanig in getal toe dat, toen de magistraat van Frankfort verlegen wezende met de daar successievelijk uit Zeeuwsch-Vlaanderen aangelande 270 personen, zoo mannen, vrouwen en kinderen, aan de Protestantsche leden van den Rijksdag te Regens-

burg vraagde, wat zij meenden dat men er mede moest aanvangen, dezen aan de heeren van Frankfort den raad gaven van die 270 man aan het verstand te brengen „dat zij geen beter partije konden kiezen noch uitkomst voor haar was als naar Georgia en Zuid-Carolina (in Amerika) te gaan", anders gezegd den Atlantischen Oceaan over te steken en zich te voegen bij de daar opgerichte Luthersche kolonies (Brief van Gallieris aan de Staten-Generaal van 22 Febr. 1734). Zoo is het komen te gebeuren dat de Luthersche gemeente bij haar aankomst op 9 Maart 1733 nog 784 man sterk (M. W. Maclame Pont, Oud-Zeeuwsche gastvrijheid in De Gids 1898 blz. 30) in het begin van Januari 1740 maar 172 leden meer telde, waarvan dan op zijn minst nog 20 hier te lande waren geboren (Lijst van 7 Januari 1740 door het Vrije op 22 Januari d.a.v. overgezonden aan den Raad van State). Van deze 172 woonden er 144 te Groede, 6 te Nieuwvliet en 22 te Schoondijke.

Na de verovering van Doornik door de Franschen in Mei 1745 zijn nog enkele Hervormden uit den omtrek van die stad naar het Land van den Vrije verhuisd: Jonville's, Triou's en Woittiez, allen herkomstig van Rongy (zie mijn opstel „De overkomst van Réfugiés in Westelijk Staats-Vlaanderen nà 1713", Ned. Archief voor kerkgeschiedenis, VIII blz. 141, 142). Triou's komen nog heden ten dage in de buurt van Schoondijke voor, doch Jonville's en Woittiez hebben daar, ten minste als landbouwers, nimmer gewoond. Wel woonden in 1779 een Jean Jonville op het hof Ipendijke onder Waterlandkerkje en in

dienzelfden tijd een Isaac Woittiez op een hofstede in den Helenapolder onder Biervliet.

Voor Roomsch-Katholieken bood ons district, nadat Prins Maurits het in 1604 onder de heerschappij van de Protestantsche Republiek der Vereenigde Nederlanden had gebracht, geen geschikte woonplaats meer. Eerlang werden hier zelfs in het geheim geen godsdienstoefeningen meer gehouden, want de overheid zag scherp toe dat geen priester het land binnen kwam. Gelukte het dezen of genen geestelijke, in burgerkleeding vermomd, de grenzen te overschrijden, hij liep onmiddellijk als vreemdeling in het oog en spoedig wist de nieuwsgierigheid uit te vorschen wat hij was en wat hij kwam doen. Het gevolg was dat zich in Aardenburg, niettegenstaande het stadje vlak bij de grens lag, in 1654 geen geestelijken ophielden en weinig of geen Roomschen te vinden waren. Te Oostburg en daaromtrent woonden er echter in 1668 velen en kwam een priester, zooals voor waar werd gezegd, in sommige huizen en hofsteden hun „godsdienst celebreeren", maar tengevolge van de maatregelen, door den magistraat tegen hen genomen, waren er in vervolg van tijd eenigen hunner naar elders verhuisd, voor wie geen anderen in de plaats kwamen, terwijl verscheidene eigenaars van hofsteden de Roomsch-Katholieke pachters daar van hadden gezet en door Hervormde vervangen, zoodat aldaar in 1687 „weinig papisten", gelijk de baljuw Jacob Dierckx aan de Staten-Generaal berichtte, meer woonden.

Twee plaatsen echter waren er hier te lande waar men ze op den langen duur niet uit weren kon: Sluis

en IJzendijke. Hier lag een groot getal Roomsche soldaten in garnizoen, te Sluis in 1701 vijfhonderd man. Men placht hen steeds in de gelegenheid te stellen om hun kerkelijke plichten te vervullen te Middelburg in Vlaanderen en op het nabij Sluis gelegen fort Sint Donaas. Doch sinds Lodewijk XIV in het voorjaar van 1701 onder anderen dat fort door zijn troepen had laten bezetten achtte de gouverneur het raadzaam aan zijn onderhebbende militairen het bijwonen van de mis op Belgisch grondgebied te beletten, omdat de Franschen zoo dikwijls de Sluissche soldaten dat deden dezen tot desertie poogden te verleiden. Uit vrees evenwel dat die „menschen", die naar zijn meening „zonder godsdienst niet wel konden zijn en als heidenen leefden", bij gemis aan geestelijke leiding geheel zouden verwilderen, richtte hij naar het voorbeeld van wat te Sas van Gent en in andere garnizoensteden geschiedde „in alle stilligheid een geretireerde plaats op het kasteel in", waar des Zondags kerk voor de Roomsche soldaten werd gehouden op zoodanige wijze, dat den Hervormden geen aanstoot werd gegeven, en dat alleen militairen maar geen burgers van de Roomsch-Katholieke religie tot het bijwonen van de diensten werden toegelaten, en dat deze uitsluitend op Zondag, niet op heiligdagen, plaats hadden. Pogingen, door den Hervormden kerkeraad bij den Raad van State en door de stadsregeering bij den Raad en bij den gouverneur zelf gedaan om afschaffing van die diensten te verkrijgen, bleven zonder vrucht. De gouverneur liet den priester ongestoord met zijn werk voortgaan en zag het zelfs werkeloos aan, dat mettertijd ook

Roomschgezinden uit de stad en uit den omtrek op het kasteel ter kerk kwamen. Nieuwe pogingen van den kerkeraad en het stadsbestuur om „den dienst des pausdoms" onverwijld te doen ophouden, ditmaal bij de Staten-Generaal aangewend, werkten evenmin iets uit als de vorige. Eindelijk maakten de gedeputeerden van de Staten-Generaal, die in de tweede helft van Juli 1703 ouder gewoonte in Staats-Vlaanderen de magistraten kwamen verzetten, aan de zaak een einde. Zij beslisten dat de Roomsch-Katholieke diensten op het kasteel in stand zouden blijven tot tijd en wijle anders door hun Hoogmogenden zou worden verordend en dat ook de Roomsche burgers, wien het in dezen tijd van oorlog onmogelijk was hun godsdienst veilig buiten de stad te oefenen, vrij zou staan „de exercitie van haar religie" op het kasteel te doen te zamen met hun geloofsgenooten van het garnizoen. Van die beslissing dagteekent het bestaan van de Roomsch-Katholieke parochie te Sluis, een verordening toch, welke in de beslissing van 1703 wijziging bracht, is door de Staten-Generaal nimmer uitgevaardigd. Dezelfde omstandigheden, waaraan de Roomsch-Katholieke Sluizenaars de vrijheid van godsdienstoefening hadden te danken, hebben haar insgelijks aan die van IJzendijke verschaft. Ook daar toch had het gebrek aan gelegenheid tot het waarnemen van hun godsdienstplichten de desertie bij de Roomsche soldaten van het garnizoen zoozeer aangewakkerd, dat de Raad van State op het aanhouden van de officieren in 1703 verlof gaf om voor hen bij oogluiking Roomsch-Katholieke kerkdiensten te doen houden. Aangezien de officieren vanwege het onver-

mogen der soldaten zelf in het onderhoud van den priester hadden te voorzien, lieten zij al heel spoedig tevens de Roomschgezinde burgers in de kapel toe, die nu in ruil voor deze gunst een deel van diens onderhoud voor hun rekening namen. Van lieverlede kwam de parochie tot grooten bloei gezwegen van de Roomsch-Katholieke militairen, — een al naar gelang de Republiek in oorlog was of met gedurig vlottende menigte, — waren de „weinige" ingezetenen, die omtrent 1704 tot haar behoorden, in 1774 reeds „een honderd" man sterk. Bovendien telde zij toen ten plattenlande „meer dan 100 zoo communicanten als kerkgangers", en was de toeloop van Belgische seizoenarbeiders in den oogsttijd, die behalve te Sluis en te IJzendijke nergens in het district hun godsdienstplichten konden vervullen, menigmaal zóó groot, dat „een groote menigte van het volk op de straat moest blijven staan", ja sedert de indijking van den Hoofdplaatpolder *(1775—1778)*, waar zich alreeds in 1782 „een aantal" lieden van de Roomsche religie hadden gevestigd, stroomden er bij zomerdag somwijlen „wel 3000" ter kerke *(zie mijn opstel „De Stichting der Roomsch-Katholieke parochiën te Sluis en IJzendijke in de 18e eeuw" in Ned. Archief voor Kerkgesch., XII blz. 35 vlg.)*.

Nu het groote struikelblok uit den weg was geruimd, dat hun vestiging in den omtrek van IJzendijke belemmerde, zou men allicht meenen dat van de Schoondijksche hofsteden allengskens deze en gene in gebruik is genomen door Roomsch-Katholieke landlieden. In de lijst, het is zoo, van hen, die bij den plundertocht der Franschen op 29 Juli 1708 van

een of meer koeien zijn beroofd, vindt men een viertal Roomsche Schoondijkenaars met namen genoemd (Brief van het Vrije aan de Staten-Generaal van 5 Sept. 1708) doch de vergelijking van deze lijst met een andere, die de namen opsomt van de in 1708 en 1709 te Schoondijke woonachtige Roomsch-Katholieken, bewijst dat drie hunner als arbeiders op Kasembrood en Steenoven en de vierde als kuiper op het dorp woonden (Lijst ingezonden bij het Vrije). Klaarblijkelijk heeft men dus de eerste drie als „plekjesgasten" te beschouwen, die tevens arbeider waren. De overige in de lijst genoemde waren nagenoeg allen arbeiders.

Denkelijk liep het aan tot op het einde van de jaren 1700 eer groote hofsteden door Roomschgezinden in gebruik werden genomen. In 1778 of 1787, het jaar staat niet vast, betrok zekere Franciscus Knudde het hof Steenoven metterwoon, in 1797 of 1800 een zekere Doens een andere, en van toen af zijn er hoe langer hoe meer door geloofsgenooten van die beiden beboerd geworden. Zij waren, voor zooveel zij niet in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen het levenslicht hadden aanschouwd, geboortig van Damme, Dudzeele, Knocke, Lapscheure, Moerkerke, Toeroet en elders in Belgisch Vlaanderen, inzonderheid van Watervliet.

In het tijdperk 1885—1928 voegden zich daarbij eenige landbouwers van dezelfde gezindte, deels in Oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen (Hontenisse, Terneuzen en Zuiddorpe) deels in Zuid-Beveland ('s-Heerenhoek, Heinkenszand en Kruiningen) geboren.

Van de landlieden, die in de laatste vijfentwintig jaar hun woonstede hierheen hebben overgebracht

uit hun geboorteland Tholen — de eerste van hen zou naar men wil in 1883 op een hofstede in den Oranjepolder onder Biervliet zijn gekomen — zijn er slechts weinigen onder Schoondijke komen boeren: een in 1885, die onder Tholen, twee respectievelijk in 1919 en 1924, die te Poortvliet zijn geboren.

Menigvuldig daarentegen zijn zij geweest die, het voorbeeld volgende van een in 1874 naar onder Groede verhuisden landgenoot, sinds ongeveer 1885 Oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen verlieten om het boerenbedrijf onder Schoondijke op te vatten. Zij waren voor het meerendeel geboortig van Axel, Zaamslag en Hoek en evenals de hier overgekomen Tholenaars leden van de Hervormde of de Gereformeerde kerk.

Protestanten van geloof waren ook de weinigen, die in de jaren 1903—1919 Schoondijksche hofsteden in gebruik namen en wier bakermat had gestaan in Schouwen-Duiveland, te Nieuw-Beijerland in Zuid-Holland, te Dinteloord in Noord-Brabant, en te Arum en Pingjum in Friesland.

Alzoo heeft zich in de laatst verloopen vijftig jaar onder de Protestantsche boerenbevolking van Schoondijke en in geheel het Land van Cadzand herhaald wat vroeger eeuwen te zien gaven maar in de 19e nagenoeg niet voorkwam, de vermenging namelijk van uitheemsche van over den Brakman en de Schelde ingekomen boerenfamilies met onze oud-Cadzandsche. Zullen bij het sterk verminderde geboortecijfer en de voorkeur van vele jongere leden voor een ander beroep dan den landbouw, de oud-Cadzandsche boerengeslachten niet binnen korter of langer tijd overvleugeld worden door die uitheemsche en hun

namen ten langen leste òf geheel òf grootendeels uit den Cadzandschen boerenstand verdwijnen? Zal de in den laatsten tijd hand over hand toenemende overgang van hofsteden in het bezit van Fransche en Belgische eigenaren eerlang een vermeerdering van Roomsch-Katholieke gebruikers te weeg brengen? De toekomst zal het openbaren.

„Opgaan, blinken en verzinken, Is het lot van iederen dag, En wij allen, Moeten vallen, Wie zijn licht bestralen mag", een dichter heeft het naar waarheid gezegd. Menige landbouwersfamilie, die voorheen tot de voornaamste werd gerekend, is tot lageren rang in de maatschappij vervallen, menig andere, die vroeger een bescheiden plaats in de samenleving innam, tot aanzien gekomen.

Tenslotte laat ik hier de vermelding volgen van eenige gebeurtenissen uit het verleden van Schoondijke, waar in de voorafgaande bladzijden niet van gerept is maar die naar mijn inzien wel verdienen geboekstaafd te worden.

1672—1678. Oorlog tusschen de Republiek der Vereenigde Nederlanden en Frankrijk. Noodlottig voor de bevolking van het Sluissche Vrije. Gedrukt door zware belastingen, door de gedwongen en meestal tragelijk betaalde leveranties van fourage en andere benoodigdheden aan de hier ter verdediging van het gewest gestationneerde Nederlandsche krijgsmacht, en van pioniers voor het versterken van de fortificaties alsmede van de daartoe vereischte materialen. Benadeeld door de onderwaterzettingen hunner landerijen, op bevel der militaire bevelheb-

bers gedaan. Gekweld door de inkwartiering van soldaten die, als men hen niet spoedig genoeg of niet overvloedig genoeg bediende, met zoo „vehemente dreigementen en slagen" tegen de ingezetenen te keer gingen, dat menigeen naar elders heen trok om van zulke mishandelingen bevrijd te wezen en ten langen laatste vele eigenaars hun pachters met „geld en goede woorden" baden op hun hofsteden te blijven opdat deze „niet verder verdestrueerd zouden worden". (Zie mijn opstel „De Overkomst van Réfugiés in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen gedurende de zeventiende eeuw", Ned. Archief voor Kerkgeschiedenis, VIII blz. 39 vlg.).

1682, 26 Januari. Stormvloed, die in deze streek groote verwoestingen aanricht, doch in het Tweede Deel van den Generale Prins Willempolder slechts geringe schade veroorzaakt, in het Eerste Deel breekt de dijk op verscheidene plaatsen door inzonderheid nabij den Maagdenberg, maar de gaten worden spoedig gedicht zoodat het zeewater daar maar één getij lang op het land heeft gestaan (Brief van het Vrije aan de Staten-Generaal 31 Januari 1682; Voorjaarsverbaal Vlaanderen, Raad van State Maart 1682).

1689—1698. Opnieuw oorlog tusschen de Republiek en Frankrijk. De lasten, die er mede gepaard gaan, brengen de ingezetenen van het Sluissche Vrije tot de „uiterste miserie en armoede". Bij de monstering van de boerenmilitie van Groede in 1691 werden meer dan 100 weerbare manschappen minder aangetroffen, dan in 1690, en men voorzag dat de vermindering in andere parochies nog zou toenemen. Te zamen met de lage gelding van de granen deden

de lasten van den oorlog de landlieden zoozeer in welstand achteruitgaan dat in Mei 1691 de derde man onder hen niet meer bij machte was zijn schulden te voldoen en „meest allen verscheidene jaren pacht aan hun eigenaren te buiten stonden" (Brief van het Vrije aan de Staten-Generaal van 23 Mei 1690).

1699. Volgens een opgaaf van het Vrije aan de Staten-Generaal van 21 Januari 1699 bedroeg de bevolking van Schoondijke toen 908, die van het Eerste Deel van den Prins Willempolder 311 personen.

1702—1713. Andermaal oorlog tusschen de Republiek en Frankrijk. Jammerklachten van het Vrije bij de Staten-Generaal, over de gedwongen leveranties van duizenden palissaden, stormpalen, staken en andere materialen voor de nieuwe vestingwerken van Sluis, waarvoor zich tot op het begin van Januari 1703 de landlieden reeds een uitgaaf hadden moeten getroosten van *f* 30000 zonder eenige restitutie. Over de hun opgelegde werkzaamheden aan die werken alsmede aan de nieuw aangelegde fortificatiën bij IJzendijke en de slooping van de voor 's lands verdediging onbruikbaar geworden fortificatiën van Aardenburg, waarvan de kosten op het zoo even genoemde tijdstip reeds de *f* 10000 overschreden, zonder dat zij daar een duit betaling voor hadden ontvangen, en waardoor vele landlieden „genoegzaam als onmachtig op den Armen gekomen" waren. Over de beschikbaarstelling van 200 paarden met wagens, hun in den zomer van 1702 door de militaire autoriteiten afgevorderd, waarvan de kosten in Januari

1703 tot een bedrag van omtrent *f* 10000 waren opgeloopen, terwijl van die paarden en wagens „verscheidene achtergebleven en verongelukt" waren, alles „insgelijks zonder voldoening of vergoeding". Over het hun afgeëischte voorschot van *f* 30000 „tot het maken der fortificatiewerken aan en omtrent IJzendijke." Over het verstrekken van voeder ten behoeve van de gedurende den zomer van 1702 hier te lande gekampeerde ruiterij en de baldadigheid van haar manschappen, welke het gansche land door „niet alleen alle de vitsen, klavers en gras" hadden afgehaald maar zich zelfs niet hadden ontzien van te fourageeren „in de tarwe, rogge, gerst en andere vruchten", ook het hooi en meer ander voeder uit de schuren hadden gehaald, en dat niet alleen voor hun dagelijksche behoefte maar ook voor hun winterprovisie, — hetgeen alles bijeengerekend de landlieden een schade had berokkend van *f* 12000, van welke som zij in Januari 1703 eveneens nog geen stuiver terug hadden ontvangen. Gezwegen nog dat de bevelhebbers de paarden en wagens somwijlen in gebruik hielden tot in den oogsttijd toe en zich door geen smeekbeden van het Vrije lieten verbidden om ze in dien tijd weder ter beschikking van de boeren te stellen voor het inzamelen van hun veldvruchten, en dat de vermindering van hun voorraad veevoeder het aan het meerendeel van hen onmogelijk maakte des winters aan hun eigen paarden den kost te geven (Brieven van het Vrije aan de Staten-Generaal van 19 Juli 1701, 2 Mei, 29 Juli, 23 Aug. 1702, 6 Januari 1703).

1708, 29 Juli. De Franschen, daags te voren over

de Lignie het land binnengerukt, rooven en plunderen IJzendijke, Schoondijke, Waterlandkerkje en Oostburg uit. Onder Schoondijke werden geroofd 122 paarden, 19 veulens, 89 koeien en runders, 7 kalvers en 7 varkens, al tezamen getaxeerd op een waarde van ruim *f* 21824 — aan huisraad, kleeren, landbouwgereedschappen een waarde van ruim *f* 23493. Zij brengen verder aan gerst, koolzaad, vlas en hooi, die tegelijk met de in brand gestoken schuren in de vlammen opgingen, aan de landlieden een schade toe van ruim *f* 6697, steken op zes hofsteden huis en schuur benevens nog drie boerenschuren en twee kleinere huizen in brand, ter gezamenlijke waarde van *f* 25950, mitsgaders nog achttien huizen in het dorp en ook de brug bij den Dam, wier waarde tezamen op *f* 10057 werd geschat *(*Brief van het Vrije aan de Staten-Generaal van 5 Sept. 1708*)*.

1744. De in de provincie Holland heerschende veepest vertoont zich ook in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen o.a. te Groede, waar eenige parochianen en anderen in December 1744 besloten elkander te „soulageeren" wegens het sterven der koebeesten *(*Acte protocol Walterus de Smidt notaris te Groede, 29 Sept. 1750*)* alsmede

Bedijking van den Nieuwerhavenpolder op octrooi van 20 Februari 1742 door Willem van Citters en Jacob Hurgronje.

1747—1749. Oorlog tusschen de Republiek en Frankrijk. Door de overgave van Sluis op 25 April 1747 waren de Franschen meester van geheel Westelijk Staats-Vlaanderen, door wie het tot op 28 Januari 1749, eenentwintig maanden lang, in bezit wordt

gehouden. Inkwartiering ditmaal niet van onze eigene maar van vijandelijke soldaten, wier onhebbelijke gedragingen en gewelddadigheden grootendeels ongestraft blijven en bij welke „zwijgen en lijden" door de ingezetenen „voor het veiligste gekozen werd". Kwijning van den landbouw. De uitvoer van alle granen aan de boeren verboden met bevel om hun tarwe en rogge aan het Fransche oorlogsmagazijn in te leveren, en dat tegen lager prijzen dan zij op de Hollandsche en Zeeuwsche markten golden. Toenemende schaarschte van dienstpersoneel omdat de boerenknechten en boerenmeiden de een na den ander het land uittrokken uit afkeer van de harde behandeling van het Fransche krijgsvolk, en dientengevolge de landbouwers buiten staat zijn om hun bedrijf naar den eisch te bezorgen. Achteruitgang, weldra stilstand van de scheepvaart en alle andere neringen en bedrijven. Menigvuldige „rooverijen en spolieering van geheele hofsteden, huizen en plaatsen en ravageeringen van hechte gebouwen". De zeeweringen ten prooi gelaten aan het geweld van stormen en vloeden bij gebreke van een genoegzamen voorraad van materialen tot hun onderhoud, terwijl invoer daarvan uit Belgisch Vlaanderen verboden was en die er nog waren door den vijand werden weggesleept voor brandstoffen. Ofschoon de bevolking in het vorige jaar zoodanig was uitgemergeld dat reeds in het begin van de overheersching zelfs weldenkende officieren van het Fransche leger ze beklaagden, vorderde de intendant De Séchelles haar in Januari 1748 een contributie af van 131538 franks in specie en 214579 „rations fourage cavallerie com-

pleet". Verzoeken om, teneinde aan dezen eisch te kunnen voldoen, de hier verbouwde granen te gelde te mogen maken nu voor tarwe, rogge, erwten en paardeboonen in Holland en Zeeland en voor gerst in Belgisch Vlaanderen een goede prijs werd besteed, werkten niets uit. Alles moest men blijven leveren aan het Fransche oorlogsmagazijn, en zóó streng werd de hand gehouden aan het uitvoerverbod, dat nu en dan ingescheepte granen tegelijk met de schepen, die ze in lading hadden, verbeurd werden verklaard. Om de oorlogslasten te kunnen opbrengen kwamen de magistraten van het Vrije, van Sluis, Aardenburg, Oostburg, Sint Anna ter Muiden, Breskens, Nieuwvliet en Biervliet, mitsgaders de hoofdgecommiteerden uit de gezamenlijke parochies en polders overeen te Brugge een leening aan te gaan van *f* 60000 tegen 6 procent 's jaars. Tot het vinden van rente en aflossing formeerden zij een kas, waaraan ieder van hen een vastgestelde som of quote bijdroeg en die beheerd werd door een zoogenaamde Kamer van Associatie, een commissie van zeven door henzelf benoemde leden *(*Vertoog van François Sohier c.s. aan de Staten-Generaal, circa 1749*)*.

1759. Uit het batig saldo van de geliquideerde kas van de Kamer van Associatie wordt door het Vrije aan de parochie Schoondijke een brandspuit verstrekt, de eerste denkelijk die zij rijk is geweest. *(*Brief van de kerkmeesters van Groede aan het Vrije van 10 Sept. 1759*)*.

1771. Veepest. Van de 456 stuks koeien, runderen en kalvers onder Cadzand aangetast 306, gestorven 147, van de 179 stuks onder Retranchement aan-

getast 99, gestorven 44, van de 431 stuks onder Zuidzande aangetast 404, gestorven 253 (Lijst van de aangetaste, gestorvene en herstelde hoornbeesten onder die drie plaatsen over het tijdvak 24 Juli 1771—31 Dec. 1771, opgemaakt door Isaac Seny, schoolmeester te Zuidzande op 22 Juni 1772). Van Schoondijke zijn mij geen opgaven onder de oogen gekomen doch dat daar insgelijks de ziekte heeft gewoed bewijst een brief van het Vrije aan de Staten-Generaal van 10 Maart 1772, waar ook deze parochie genoemd onder degene, wier veestapel er sterk door was geteisterd.

1775. Bedijking van den Magdalenapolder op octrooi van 17 December 1774 door Bastiaan Nebbens, Cornelis Kien van Citters, Pieter de Lange en de gezamenlijke ingelanden van den Corneliapolder. (Het jaar van bedijking staat vermeld op een in 1777 door Abraham Vermeulen en Philip le Clercq vervaardigde kaart van den polder).

1794. De Franschen, sedert 1793 in oorlog met de Republiek, trekken onder aanvoering van de generaals Moreau en Van Damme den 27 Juli 1794 bij het Keizertje de Ligne over en slaan het beleg voor Sluis dat zich, na een heldhaftige verdediging onder generaal Van der Duijn en den kapitein der artillerie Camp, den 27 Augustus daaraanvolgende overgeeft. De Franschen, nu meester van geheel Westelijk Staats-Vlaanderen, vorderen zware requisities van hoornvee en schapen, waaronder zelfs in strijd met hun eigen Staatsdecreeten van 8 Juli 1794 (20 Messidor II) van melkkoeien en vooral van paarden, insgelijks in strijd met datzelfde decreet, en nemen wel

verre van zich te vergenoegen met het twintigste paard, gelijk op 24 Februari 1795 (6 Ventôse III) aan de Nationale Conventie te Parijs werd gerapporteerd, in den Prins Willempolder en elders in het district het vierde paard in beslag en daarenboven alle jonge van één tot drie jaar oud. Het land overstroomd met papieren assignaten, eensdeels in omloop gebracht door de binnengekomen Fransche militairen en ambtenaren, anderdeels doordien er alle requisities mede werden betaald — altoos als die betaald werden! (Adres van A. Uijttenhooven aan de Staten-Generaal, in Jaarboekje Zeeland 1855 blz. 276 vlg.). Tengevolge van de buitensporig groote menigte, die het Fransche gouvernement er zonder voldoende dekking van uitgaf, waren de assignaten welhaast zoo weinig waard, dat iemand voor een half kilo boter, zoo men zegt, een assignaat van 600 frank moest uitleggen.

Voorshands lieten de Franschen in het door hen bezette Staats-Vlaanderen de administratie en het rechtswezen zooveel mogelijk op denzelfden voet voortgaan, zoo is aan deze zijde van den Brakman het College van het Vrije van Sluis nog maanden lang in stand gebleven. Eerst sinds Staats-Vlaanderen bij het Vredesverdrag van 16 Mei 1795 aan de Fransche Republiek was afgestaan, hebben zij den toestand op dat stuk definitief geregeld. Zij hieven in Januari 1796 het College van het Vrije op (Resolutie Vrije 4 Januari 1796), lijfden Staats-Vlaanderen, dat in den laatsten tijd een afzonderlijk departement met Sas van Gent als hoofdplaats was geweest, in bij het Departement van de Schelde, ver-

deelden het in de vijf kantons Axel, Hulst, Sluis, Oostburg en IJzendijke en bepaalden dat het te zamen met Assenede en Caprijcke het 4e arrondissement van dat departement zou uitmaken (Van der Baan, Geschiedkundige Beschouwing van Zaamslag, Neuzen 1859, blz. 199). Eenmaal voor goed geregeld was het bestuur en rechtswezen hier te lande in hoofdzaak geschoeid op dezen voet. Aan het hoofd van het Departement van de Schelde stond de Prefect, die te Gent was gezeteld en bijgestaan werd door den Departementalen Raad, over het vierde arrondissement, d.i. het voormalig Staats-Vlaanderen te zamen met Assenede en Caprijcke, was een aanvankelijk te Sas van Gent naderhand te Eecloo gevestigde Onderprefect gesteld, wien eveneens een Raad terzijde stond; in de gemeenten werd de administratie gevoerd door de Maires en Adjunct-maires en de Municipale Raden ook Municipaliteiten genaamd. De rechtsbedeeling was toebetrouwd aan een rechtbank, welke eerst Sas van Gent, naderhand Assenede en ten slotte Eecloo tot standplaats had (Van der Baan, a.w. blz. 200), en verder aan de vrederechters van de verschillende kantons. Zoo de landzaten tijdens de Fransche overheersching opnieuw den last te lijden hadden van opvorderingen en van hand- en spandiensten ten behoeve van het leger, van inkwartiering, inzonderheid in 1809 toen de Engelschen zich van Walcheren en Schouwen meester maakten, zij verloste hen aan den anderen kant van de tienden, die de ontwikkeling van den landbouw van eeuwen herwaarts hadden belemmerd. De afzet van granen onderging bij vroeger vergeleken in den Franschen

tijd een aanmerkelijke verandering. Van 1786 tot 1794 werden zij naar Rotterdam en Middelburg verscheept, waar beëedigde makelaars ze dan aan de markt brachten. Sedert den inval der Franschen in 1794 hing men geheel af van de graanhandelaars vermits men voor den uitvoer permissies behoefde, die niet voor iedereen verkrijgbaar waren, weshalve men genoodzaakt was de granen aan de graanhandelaars van de hand te doen, die ze dan verder naar die plaatsen verzonden, welke hun het best gelegen voorkwamen en veeltijds Gent en Antwerpen zijn geweest. (Brief van den schout van Cadzand aan den controleur der directe belastingen, van 19 Juni 1821).

1801, 17 Februari. De kunstschilder Willem de Visser te Schoondijke geboren.

1809—1811. In den loop van deze jaren is de keiweg, of zoogenaamde „groote route" van Breskens over Schoondijke, Oostburg tot Aardenburg gelegd.

Het gedeelte van bij Aardenburg tot aan de Belgische grens is naderhand (vóór 1824) bestraat uit de daarvoor door Koning Willem I aangewezen fondsen (De Kanter en Dresselhuis, De Provincie Zeeland, Midd. 1824 Reiswijzer).

1830. De in 1812 te Slikplaat opgerichte molen naar Sasput verplaatst, in 1846 maakte men hem van onderen dicht en zette hem op een berg (Collot d'Escury, De molens van Zeeuwsch-Vlaanderen, Amst. 1927, blz. 59).

Belgische Opstand. Garnizoen binnen Schoondijke gelegd en veldwerken ter verdediging opgeworpen.

1836. Nieuwe school gebouwd (Zelandia Illustrata,

Midd. 1878, II blz. 564).

1844 en volgende jaren. Ettelijke ingezetenen vertrekken als landverhuizers naar de Vereenigde Staten van Amerika.

1847, 21 Januari. De dichter-landbouwer Jacobus Faro te Schoondijke overleden. Geboren te Waterlandkerkje 11 October 1763, uit den echt van Isaac Faro, smid aldaar, en Cathalijntje Luteijn.

1856. Omstreeks dit jaar de Sasputsche straat met grint verhard.

1858—1862. Een aantal inwoners van Breskens, Cadzand, Groede, Nieuwvliet, Oostburg, Retranchement, Schoondijke, Waterlandkerkje en Zuidzande, nagenoeg allen tot den werkmansstand behoorende, vertrekken als landverhuizers naar Brazilië. Het lidmatenboek van de Ned. Herv. gemeente van Schoondijke noemt op: Suzanna Maria Crince, Izaak Johannes Leenhouts, Jannes Leenman voor het jaar 1861, voor het jaar 1862 Pieter Casteleijn, Maria Lambrechts, Levina van de Luijster, Elizabeth Mabelis en Janna de Meester, en zonder vermelding van jaar Suzanna Lampier. Wellicht zijn er nog meer Schoondijkenaars heen gegaan, die in het Schoondijksche lidmatenregister niet vermeld worden omdat zij kerkelijk onder Oostburg hoorden. Tot hun geluk troffen onze Cadzandsche immigranten daar ginds een groot getal Duitschers aan, die zich van 1818 af in Brazilië hadden gevestigd. Niets natuurlijker dan dat zij zich aanstonds bij dezen aansloten. De Duitsche zeden en gewoonten waren hun minder vreemd dan die van de Brazilianen en het viel hun oneindig veel gemakkelijker het Duitsch te verstaan dan het Portugeesch,

dat de Brazilianen spraken. Afkomstig uit Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen, waar getrouw kerkbezoek toentertijd nog algemeen gewoonte was, gingen zij weldra ook de Duitsche godsdienstoefeningen bijwonen. De Duitschers, het is zoo, waren Luthersch en zij zelf Hervormd, daar bestond tusschen hen verschil in kerkgebruiken en verschil in sommige leerstukken, maar zij gevoelden dat geen verscheidenheid op leerstellig gebied, geen verschil van eeredienst de eenheid vermag te verbreken, die alle waarachtige Protestanten, van wat naam of gezindte ook, in Christus verbindt. Zoo zijn zij leden van de Lutherse kerk geworden en maakte hun gemeente — de Hollandia-kapelgemeente, gelijk zij heet — te Luxemburgo-Leopoldina in den Braziliaanschen Staat Espiritu Santo deel uit van de Evangelisch-Lutherse Synode van Espiritu Santo en Santo Paulo van Juni 1924, waar zij vertegenwoordigd werd door zekeren Anthonie Lauret. Onze Cadzandsche immigranten hebben zich bij hun aankomst in Brazilië neergezet in den reeds genoemden Staat Espiritu Santo. Volgens een bericht van 1926 woonden zij toen nog aldaar, in een kolonie Hollandia genaamd, voor Brazilië tamelijk dicht bij elkander, en vonden zij hun levensonderhoud in het verbouwen van koffie. Het land wordt ons in dat bericht afgeschilderd als een van kloven doorploegden bergklomp, waar het vervoer uitsluitend geschiedt met ezels en men om de naaste marktplaats te bereiken twee dagen rijdens noodig heeft, berg op, berg af. Aan de inlichtingen, omstreeks 1928 door een ter plaatse zelf (Luxemburgo-Leopoldina) gevestigden predikant aan den

Nederlandschen gezant te Rio de Janeiro verstrekt, ontleen ik de volgende bijzonderheden: De gemeente van de Hollandia kapel telt 34 huisgezinnen, andere gezinnen wonen in den Staat Espiritu Santo verspreid, want de uitmergeling van den grond in de oude kolonie noodzaakt de menschen gedurig nieuwe stukken oerbosch op te zoeken. Daar valt echter niet veel oerbosch meer te vellen en bovendien heeft de veepest aan den veestapel groote schade toegebracht. Tot verzekering van haar voortbestaan heeft de gemeente broodnoodig een nieuwe kapel, die tegelijk als school kan dienen. Haar leden hebben er al de hand aan geslagen, zij bouwen er om kosten te besparen zelf aan voor zooveel althans hun ander werk hun daarvoor tijd laat, maar zij zijn karig met middelen bedeeld en derhalve onvermogend om de volle kosten van den bouw en de inrichting der kapel te dragen. De Nederlandsche Gustaaf Adolf-Vereeniging helpt hen sinds jaren maar bezit zelve slechts beperkte middelen. De namen Boone, Lampier, Lauret, Van Schaffel, Schijve komen onder de kolonisten voor tot op den huidigen dag. Ofschoon de meesten Nederland zelfs niet van aanzien kennen, gevoelen zij zich toch nog altoos Nederlanders. Onder elkander en in huis spreken zij nog Nederlandsch, daarbuiten en in den omgang met anderen natuurlijk Portugeesch, in de kerk en bij het godsdienstonderwijs wordt Hoogduitsch gesproken (Nederlandia, maandblad van het Algemeen Ned. Verbond, Nov. 1926, Nov. 1927, Maart 1929).

1884. Voor de nieuw opgerichte Roomsch-Katholieke parochie Schoondijke een kerk en pastorie ge-

bouwd.

Op Zondag 13 Juli 1884 in den namiddag omstreeks half vijf à vijf uren barst boven de gemeente een allerhevigst onweder los. De daarmede gepaard gaande hagelslag verplettert den te velde staanden oogst volkomen, een windhoos, die er insgelijks mede gepaard gaat, smakt den korenmolen ter neer, doet de in aanbouw zijnde Roomsch-Katholieke kerk instorten, rukt een aantal boomen met wortel en tak uit den grond en berokkent groote schade aan boerenschuren, en andere gebouwen.

De omver gewaaide houten standerdmolen vervangen door een van steen (Collot d'Escury, a.w. blz. 58).

1887. Den 7 Mei 1887 opening van den Stoomtramdienst Breskens—Maldeghem.

1891. Den 1 Juni 1891 de exploitatie begonnen van den Stoomtram Schoondijke—IJzendijke—Belgische grens.

1900. Het tegenwoordige raadhuis gebouwd.

De molen brandt af.

1906. De Gereformeerde kerk gebouwd.

GENERALE PRINS WILLEMPOLDER.

TWEEDE DEEL.

In 1721 woonde hier Abraham de le Lijs, die ge- 1
huwd is geweest met Sara du Flo, welke vrouw overleed 12 Januari 1752. Den 2 October 1754 droeg Mr Willem van Citters, als executeur-testamentair van zijn zuster Jozina Clara van Citters, deze hofstede, toen nog bewoond door Abraham de le Lijs, met 86 gemeten eigendom en de plantage voor *f* 5400 en nog *f* 3000 wegens verachterde landpacht over aan Hendrik Boursse te Middelburg, wiens erfgenamen haar met hetzelfde getal gemeten en de plantage op 13 Febr. 1761 weder overdroegen voor *f* 97.50 per gemet aan Pieter Geelhoed, die hier vervolgens heeft geboerd en op 11 Sept. 1777 overleed. Zijn weduwe Janna Gijsels hertrouwde 7 Juni 1778 met Isaac Looysen. De vrouw overleden 5 Januari 1793, de man hertrouwd 4 Aug. 1793 met Janna Louwers. Looysen overleden 13 Januari 1812, de weduwe hertrouwd omstreeks 1813 met Isaac de Mersseman. De vrouw overleden 3 Juli 1833 en in 1834 gekomen Pieter de Back en Elizabeth Looysen.

In 1848 is het hof gekocht door Isaac Nortier, die

er een nieuw huis heeft gebouwd en het heeft laten bekasteleinen tot 1850. Toen zijn er op gekomen Jacobus de Bruijne, te voren molenaar te Waterlandkerkje, en Jozina Levina de Muijnk. De vrouw overleden 7 Juni 1859. Na het vertrek van De Bruijne in 1872 hebben hier tot 1903 gewoond Abraham van Cruijningen en Janna Elizabeth Nortier, van 1903 tot 1910 Izaak Koopman uit Nieuwerkerk in Schouwen-Duiveland, en Jannetje Koolaard, die naar den Anna Paulonapolder in Noord-Holland verhuisden, van 1910 tot 1925 Jannes Pieter Leenhouts en Cornelia Jozina van Cruijningen, dochter van Abraham van Cruijningen voornoemd. Dezen zijn in 1925 opgevolgd door Jacob van der Meulen en Helena Maria Riemens.

2 Op 15 Febr. 1752 droegen Philips Delvoye en zijn kinderen François en Maria Delvoye den timmer dezer hofstede met nog ruim 77 gemeten eigendom in kavel 23 voor *f* 31.50 per gemet of in het geheel voor *f* 2684.50 over aan Jacob Louwers. Diens vrouw Elizabeth de Reu overleed 20 Januari 1758, de man hertrouwd 16 Maart 1760 met Johanna Borgonje, welke vrouw overleed 11 Oct. 1771. Omstreeks 1789 gebleven de zoon Adriaan Louwers en Sara de Loo. De vrouw overleden 29 Juni 1792, de man hertrouwd 29 Juni 1793 met Jozina Risseeuw. Louwers overleden omstreeks 1798, de weduwe hertrouwd 1 Nov. 1799 met Abraham van Houte. In 1807 is er een nieuw woonhuis gebouwd en in Aug. 1808 een van de schuren afgebrand. Jozina Risseeuw overleden 11 Febr. 1810. Van Houte hertrouwd 17 Oct. 1810 met

Maria Faas. De man overleden 1 Mei 1820, de weduwe hertrouwd 26 April 1821 met François van de Plassche. Na Van de Plassche zijn hier gekomen Carolus Jacobus Temmerman en Theresia Maria de Vliegher, beiden geboortig van Dudzeele. De man overleden 28 Sept. 1861, de vrouw 27 Sept. 1869. Van 1870 tot 1879 heeft hier gewoond Juliana Temmerman weduwe van Leonardus Dierikx, die te voren onder Nieuw- en Sint Joosland had geboerd. In 1879 gebleven de zoon Petrus Bernardus Dierikx en Amelia Dusarduijn. De man overleden 28 Januari 1915, de weduwe in 1922, opgevolgd door haar zoon Theophile Camille Dierikx en Maria van Haelst, geboren te Westdorpe.

In 1923 heeft Maria Dees, weduwe van Daniel 3
Dekker te Hoofdplaat, een hofstede laten bouwen voor haar zoon Abraham Dekker en Stoffelina Butijn. In 1934 zijn hier gekomen 's mans broeder Jacobus Dirk Dekker en Janna Magdalena Basting.

Omtrent 1779 zijn hier in plaats van Pieter Roussel 4
gekomen Pieter Boidin en Martina Goossen. De vrouw overleden 28 Juli 1795, de man hertrouwd omstreeks 1797 met Janneke Pattist. Boidin overleden 18 Juli 1822. In 1825 gekomen Karel Joannes van den Hemel, wiens vrouw Johanna Maria Wijffels, geboren te Sint Margriete, overleed 9 April 1862. Na Van den Hemel's vertrek in 1883 is de hofstede gepacht door Ludovicus Carolus Josephus Temmerman en Rosalia Goethals, eerder weduwe van Angelus Dusarduijn en door hunne kinderen bekasteleind

tot 1899, toen een hunner, namelijk Victorius Dusarduijn, gehuwd met Celestina Clementina Haverbeke, pachter is geworden. Dezen verhuisden in 1913 naar Groede. Van 1913 tot 1917 hebben hier gewoond de kinderen van Hermanus Dieleman, herkomstig uit het Land van Axel, die derwaarts weder zijn teruggekeerd, van 1917 tot 1918 Louis de Putter en Helena de Bruijne, beiden geboortig van Axel, van 1918 tot 1925 Cornelis Nicolaas Dieleman, geboren te Axel, en Sara Cornelia Manneke, van 1925 tot 1933 Petrus Dieleman en Sara Martina Heijnsdijk, resp. geboortig van Axel en Hoek, in wier plaats in 1933 van onder Biervliet zijn gekomen Cornelis Nicolaas den Hamer en Cornelia Jacomina Dieleman, resp. geboortig van Axel en Zaamslag.

5 Op deze in 1915 gebouwde hofstede hebben zich metterwoon gevestigd Anthonie Hoste en Maria Jacoba Risseeuw.

6 In 1860 hebben Izaak de Hullu en Jacomine Maria Karels hier op een partij land van wijlen 's mans moeder een hofstede gebouwd en metterwoon betrokken. De man overleden 3 Januari 1887. In 1889 gebleven hun zoon Izaak de Hullu en Sara Jozina Verplanke. De vrouw overleden 15 Mei 1894, de man hertrouwd 26 Sept. 1895 met Sara Elizabeth Steenhart. In 1925 gebleven hun zoon Aarnout de Hullu en Janneke Suzanna Luteijn.

HET HOF WELGELEGEN.

7 Den 15 April 1776 overleed alhier Isaac Liebert.

De weduwe Elizabeth Mallefas hertrouwd omstreeks 1777 met Thomas van Hecke. De man overleden 4 Sept. 1780, de vrouw andermaal hertrouwd omstreeks 1781 met Simon Cuveljé.

Op 13 Juni 1794 verkochten Mattheus Hennequin c.s. te Sluis den timmer dezer hofstede met hare plantage van 119 olmeboomen voor *f* 5100 boven de onkosten aan Pieter Casteleijn, waarmede in pacht volgden ruim 111 gemeten voor *f* 8.50 per gemet. In 1795 is Casteleijn hier Cuveljé opgevolgd. Zijn vrouw Cornelia Zonnevijlle overleden 27 April 1796. Na Casteleijn is hier in 1801 gekomen Jozias Risseeuw Isaacszoon die op 9 Febr. 1806 trouwde met Cathalijntje Jansen. De vrouw overleden 10 Juni 1850, de man 26 Oct. 1854 en gebleven hun zoon Pieter Risseeuw. Den 21 Juni 1877 is de schuur door onweder afgebrand. Pieter Risseeuw overleden ongehuwd 16 Juni 1885. Na hem zijn hier gekomen Jacob Anthonie Stoutjesdijk en Janna Dorst, resp. geboortig van Tholen en Sint Maartensdijk, die in 1898 vertrokken en opgevolgd zijn door Izaak Jannes Risseeuw en Sara Maria Tromp. De man overleden 26 Januari 1908 en in zijn plaats gekomen Jacobus Jan van Hoeve en Jacomina Janna de Feijter, resp. geboortig van Axel en Koewacht.

Den 31 Januari 1784 overleed Jannes Pattist, die 8
als weduwnaar van Jacoba Adriaansen op 18 Dec. 1745 te Schoondijke hertrouwde met Suzanna van der Meulen, weduwe van Willem van de Luijster, welke destijds vermoedelijk op deze hofstede woonde. Nadat deze op 13 Februari 1772 was overleden hertrouwde

Pattist den 8 Juli 1772 andermaal met Leuntje Wage. Na het overlijden van Pattist hertrouwde Leuntje Wage 28 Febr. 1785 met Leendert Faas. Zij overleed 25 Januari 1797, waarna Faas hertrouwde omstreeks 1800 met Helena de Smit. Deze vrouw overleden 27 Sept. 1810. In 1812 is hier gekomen Vercraeije, in 1816 Joannes Franciscus de Bruijckere, geboren te Waterland-Oudeman, en Petronella Francisca van den Bossche. De man overleden 4 April 1828. In 1833 gebleven de zoon Joannes Bernardus de Bruijckere, die gehuwd is geweest met Victoria Bernardina Doens. De man overleden 18 Juli 1858, de vrouw 14 April 1868. In 1867 gekomen Bernardus Florimondus Tas en Maria Louisa van Pamel, op wie in 1875 volgden Jacobus Bernardus Temmerman en Johanna Maria de Keyser, geboren te Sint Laureijns. Dezen in 1884 verhuisd naar onder IJzendijke, waarna de hofstede is gepacht door Leopoldus Augustinus Cammaert en Maria Louisa Berkmoes, geboren te Watervliet, die ze hebben laten bekasteleinen tot 1899. Alsdan zijn er van Hontenisse op gekomen Amadeus Maria Josephus van Waes en Maria Regina Martens, resp. geboren te Zuiddorpe en Wachtebeke. In 1933 gebleven de zoon Hilaire Norbert Conrad van Waes en Celina Stephania Maria Doens.

HET HOF DE BRUANE.

9 Den 16 Mei 1796 is hier overleden Albrecht van de Luijster, wiens vrouw Sara Baart gestorven was in April 1792. In 1797 gekomen Reinier van de Luijster en Janna Cornelis. In 1808 gekomen Johannes Nortier die overleed 2 Aug. 1831. De weduwe Eliza-

beth Haartsen hertrouwd 4 Dec. 1833 met Izaak de Mersseman, weduwnaar van Janna Louwers. De vrouw overleden 26 April 1837. In 1838 gebleven haar zoon Isaac Nortier en Maria Cappon. Nortier vertrokken naar Axel en opgevolgd door Angelus Dusarduijn, geboren te Watervliet, na wiens overlijden op 17 Febr. 1867 de weduwe Rosalia Goethals, geboren te Watervliet, in 1868 hertrouwde met Ludovicus Carolus Josephus Temmerman, geb. te Damme. De man overleden 5 Januari 1896. In 1898 is het hof gekocht door Pieter de Hullu en Wilhelmina Cornelia Dorst geboren te Sint Maartensdijk, die toen van onder Zuidzande hierheen zijn verhuisd en het in 1919 hebben verkocht aan Johannes de Feijter en Maria van Liere te Zaamslag, wier zoon Adriaan de Feijter en Magdalena Cornelia Schippers, resp. geb. te Zaamslag en Wissekerke, er in 1920 op zijn komen boeren. In 1922 zijn dezen naar een nieuwe door hen gebouwde hofstede vertrokken en opgevolgd door 's mans broeder Johannes de Feijter en Johanna van Hoeve, resp. geboren te Zaamslag en Terneuzen.

HET HOF DE KRUISWEG.

Den 3 Juni 1713 droeg Joris Cauwe, hoofdman van Schoondijke, den timmer dezer hoeve met twee arbeidershuisjes en ruim 46 gemeten eigendom voor *f* 8400 boven de onkosten over aan Jean François Yolent te Arquinghem bij Rijsel, die hier vervolgens met zijn vrouw Pieternella Willard heeft geboerd. De man overleden 9 Maart 1727, de vrouw 17 Nov. 1729. Na hun dood heeft hun zoon Philippe Antoine Yolent het boerenbedrijf aangehouden tot op zijn

overlijden den 4 Mei 1734. Den 17 Mei 1735 heeft zijn zuster Marie Jeanne Yolent, echtgenoote van Adriaan Dirckx, schipper te Breskens, aan hare zuster Marie Françoise Yolent, gehuwd met Pierre Antoine Salomé, welke reeds in het bezit waren van de wederhelft, de haar toekomende helft in den timmer, de plantage, de twee bijbehoorende arbeidershuizen en ruim 66 gemeten eigendom voor ƒ 126.27⅝ per gemet of in het geheel ƒ 4218.16 overgedragen. Genoemde Pierre Antoine Salomé en Marie Françoise Yolent hebben hier vervolgens geboerd. Salomé overleden 30 April 1756 en gebleven hun dochter Francijntje Salomé, die op 19 Juli 1757 trouwde met Jozias Risseeuw Pieterszoon. De vrouw overleden 7 Februari 1766, de man hertrouwd 7 Juni 1767 met Maria Steijaard. Risseeuw overleden 15 Januari 1786, de weduwe hertrouwd 6 Dec. 1786 met Michiel Zonnevijlle. In 1791 gebleven de zoon Pieter Risseeuw en Jozina Risseeuw Isaacsdochter. De man overleden 15 Februari 1840, en in 1842 gebleven zijn zoon Izaak Risseeuw en Elizabeth Risseeuw. De man overleden 26 Maart 1854. De weduwe in 1890 opgevolgd door haar zoon Izaak Risseeuw en Francijntje Risseeuw Johannesdochter. In 1925 gebleven hun zoon Johannes Izaak Risseeuw en Maria Martina Provoost.

11 In 1924 hebben Izaak Risseeuw en Francijntje Risseeuw een hofstede laten bouwen voor hun dochter Jozina Elizabeth Risseeuw en Jannes Risseeuw Abrahamszoon, die haar vervolgens metterwoon hebben betrokken.

In 1927 hebben Adriaan Izaak de Bruijne en Wil- 12
helmina Elizabeth Risseeuw een hofstede laten bouwen voor hun zoon Izaak Jacobus de Bruijne en Dingena Belia van der Slikke, geboren te Poortvliet, die haar vervolgens zijn komen bewonen.

Waarschijnlijk is deze hofstede dezelfde als die, 13
wier timmer den 14 Mei 1757 door Adriaan van Hee, smidsbaas te Sint Anna ter Muiden voor de helft, en door Pieter van den Abeele, smidsbaas te Sluis, als gemachtigde van Laurens Adriaansen, weduwnaar van Elizabeth van Hee, voor de wederhelft aan den toenmaligen bewoner Adriaan de Lange werd overgedragen voor *f* 550, en op 31 Oct. 1760 door voormelden de Lange weder overgedragen werd aan Pieter de Lange, landbouwer in den Prins Willempolder, te weten de timmer voor *f* 800, het vierjarig wilgengewaai voor *f* 36, de mestput voor *f* 54 en de hekkens en heiningen voor *f* 84, te zamen alzoo voor *f* 974.

In 1770 zijn op dit hof, welks huis blijkens de jaarankers gebouwd is in 1767, gekomen Pieter Ferdinandus en Adriana Stevens. De man overleden 4 Mei 1781 en opgevolgd door Johannes Kotvis, die op 25 Aug. 1782 trouwde met Sara Adriana Steijaard. De vrouw overleden 19 Sept. 1796, de man hertrouwd 6 Mei 1797 met Johanna Risseeuw. Kotvis overleden 8 Oct. 1802, de weduwe hertrouwd 8 Aug. 1805 met Martinus le Mahieu, en na diens overlijden andermaal op 1 Febr. 1837 met Abraham Schijve.

In 1833 is de hofstede verkocht aan Aarnout Korstanje en in 1841 is er op gekomen van onder Groede,

Jozias Risseeuw, destijds weduwnaar van Jozina Risseeuw Pietersdochter, die in 1858 is vertrokken. Toen is het hof gekocht door Bernardus Josephus Doens en Angelina Sophia Sturm, die het hebben beboerd tot 1890. In 1889 was het door Doens verkocht aan Cornelis Verhage en Elizabeth Luteijn, die het echter niet hebben bewoond maar in 1890 weder hebben verkocht aan Izaak de Bruijne en Cathalijntje Risseeuw, wier zoon Adriaan Izaak de Bruijne en Wilhelmina Elizabeth Risseeuw in 1890 Doens zijn opgevolgd. De vrouw overleden 15 Sept. 1930.

14 Omstreeks 1820 is hier een hofstede gebouwd, op welke zijn gekomen Izaak de Blaauwe en Sara van Cruijningen, die in 1851 of 1852 zijn opgevolgd door Henricus Doens en Petronella Theresia de Sutter.

In 1872 zijn er komen boeren Petrus Franciscus Modde en Bebiana Maria de Kesel, beiden geboren te Watervliet. In hun tijd is hier een nieuwe schuur gebouwd, die in 1900 is afgebrand door onweder. De man overleden 8 Juni 1906. In 1912 gebleven de zoon Augustinus Petrus Modde en Anna Maria Edumonda Buijck, die in 1920 vertrokken naar IJzendijke en vervangen zijn door Gerard Weijns en Maria Johanna de Feijter, beiden geboren te Axel, na wie in 1929 van onder Hoofdplaat zijn gekomen Jan Ramondt en Jacomina Weijns, beiden insgelijks geb. te Axel.

15 Deze hofstede, wier woonhuis blijkens de jaarankers van 1739 dagteekent, is vermoedelijk dezelfde als die, welke in 1713 bewoond werd door Jacob

Dhont en op 27 October van dat jaar met de plantage en 52 gemeten eigendom voor *f* 150 per gemet, den timmer inbegrepen, of in 't geheel voor *f* 7870 verkocht werd aan Antoine Boidin en Jeanne Yolent, beiden geboortig uit de omstreken van Rijsel en vandaar om des geloofs wil herwaarts uitgeweken. Dezen hebben hier waarschijnlijk geboerd en zijn te Schoondijke overleden, de man in Januari 1733, de vrouw in Sept. 1747. Wie hen zijn opgevolgd is mij niet gebleken, wel dat in 1763 op dit hof zijn gekomen hun kleinzoon Anthonie de Hulster, zoon van Jacob de Hulster en Dorothea Boidin, en Jannetje Dirckx. De man overleden 10 Mei 1785, de vrouw 27 Mei 1785. De weezen in het bezit gebleven tot 1789, toen een hunner n.l. Adriaan de Hulster met zijn vrouw Suzanna de Ligny het bedrijf voor eigen rekening hebben opgenomen. Op hen zijn in 1796 gevolgd 's mans broeder Abraham de Hulster en Maatje Becu. De man overleden 16 Oct. 1818. In 1820 gebleven de zoon Anthonie de Hulster, die in vervolg van tijd burgemeester van Schoondijke is geworden, en Francijntje Risseeuw Pietersdochter. De man overleden 6 Sept. 1874 en opgevolgd door zijn zoon Anthonie de Hulster en Sara Frelier. In 1911 gebleven hun zoon Jannes de Hulster en Jacomina Cornelia Nortier.

In 1872 is hier een hofstede gebouwd, waarop zich 16
vervolgens hebben gevestigd Izaak de Hulster en Francina Salomé. De vrouw overleden 17 Nov. 1873, de man hertrouwd 15 Juli 1896 met Pieternella de Hullu, weduwe van Willem Karels. In 1913 zijn zij

opgevolgd door Willem Pieter de Zwart en Jozina Suzanna de Hulster Anthoniesdochter.

17 Den 2 Oct. 1770 overleed alhier Cornelis van Male en den 25 April 1787 zijn weduwe Suzanna Tack. In 1787 kwamen alhier Adriaan de Keijzer en Janneke van Male. De man overleden 22 Juni 1795.

Omstreeks 1802 kwam hier Daniel van Male, die gehuwd is geweest met Janneke de Visser. In 1833 gebleven hun zoon Jannes van Male en Sara Adriana Kotvis. De man overleden 19 Juli 1855, de weduwe gebleven tot 1877 en opgevolgd door haar zoon Jannes van Male en Maria Risseeuw. In 1893 is de grond, waarop de hofstede stond, door de erven Kabboord verkocht aan den notaris Willem Cornelis de Smidt te Schoondijke, en in 1897 zijn hier komen wonen Jannes Leenhouts en Jacoba Cornelis, die in 1923 zijn vertrokken. Daarna heeft Jacobus Butler, die in 1921 de hofstede had gekocht, het bijbehorende land zelf in gebruik genomen en sedert zijn er geen paarden meer van afgegaan.

18 Vermoedelijk is dit dezelfde hofstede als die, wier timmer op 25 Febr. 1710 door Jannes Nuijting c.s. voor *f* 2658 werd overgedragen aan Abraham le Maire en toenmaals werd bewoond door Pieter le Grand, terwijl de verkoopers aan le Maire in pacht lieten volgen ruim 84 gemeten. Den 31 Sept. 1731 droegen Adriaan Michielsen en zijn vrouw Cathalijntje le Maire de helft in den timmer voor *f* 850 over aan Jannes de Vuijst, die toen het hof bewoonde

en aan wien de wederhelft reeds toebehoorde uit hoofde van zijn vrouw Johanna le Maire.

In 1770 of 1771 kwam op deze hofstede, wier woonhuis blijkens de jaarankers van 1743 dagteekent, in plaats van Adriaan Michielsen, weduwnaar van Maria de Muijnck, boeren Michiel Zonnevijlle Adriaanszoon, wiens vrouw Zoetje Louws overleed 5 Mei 1795, hijzelf overleed in 1808 en werd opgevolgd door zijn zoon Adriaan Zonnevijlle en Magdalena Zegers. In 1841 gebleven hun zoon Hendrik Zonnevijlle en Maria Brevet. De man overleden 8 Sept. 1870. In 1871 gekomen Pieter van Houte, die op 4 Maart 1874 trouwde met Jannetje Cransberg en in 1884 benoemd werd tot burgemeester van Schoondijke. Van Houte vertrokken in 1895 en vervangen door Adriaan Moggré en Magdalena Maria Leenhouts. In 1917 gebleven hun zoon Jannes Jacob Moggré en Janneke Jozina Risseeuw.

Waarschijnlijk is dit dezelfde hofstede als die, 19
welke op 14 Juni 1678 met ruim 92 gemeten door Martinus Maertens, gehuwd met Maria van Dorth, en zijn zwagers Abraham en Jan van Dorth voor 6 jaar werd verpacht aan den toenmaligen bewoner Christiaan Wijnants, en op 24 Aug. 1728 door Jan Hendrik Bol, universeel erfgenaam van Jacoba Maria Loke, met 55 gemeten eigendom voor *f* 102 per gemet, den timmer inbegrepen, welke destijds werd bewoond door de weduwe van Noé de Lange, werd overgedragen aan Jacobus Loke.

Den 7 April 1767 droeg Catharina Henriette van Tilburgh, weduwe van Jacobus Loke, den timmer,

wier woonhuis blijkens de jaarankers in 1655 is gebouwd, met de plantage en ruim 61 gemeten eigendom voor ƒ 121.50 per gemet of in het geheel voor ƒ 7422 over aan Abraham Tack Janszoon, die gehuwd is geweest met Sara du Havrin. Omstreeks 1775 is er op gebleven hun zoon Jannes Tack en Suzanna van Klijnck. De man overleden 29 Nov. 1782, de weduwe hertrouwd 12 Oct. 1783 met Jacob van Lare.

In 1812 of 1813 zijn hier van onder Hoofdplaat gekomen Jozias Risseeuw en Elizabeth Zonnevijlle. De vrouw overleden 16 Mei 1817, de man hertrouwd 25 Juli 1827 met Janna de Blaeij. Risseeuw overleden 21 Januari 1841 en alsdan van Hoofdplaat hierheen verhuisd Pieter Leenhouts en Johanna Haartsen, op wie in 1843 zijn gevolgd Jacobus Willem Verplanke en Maria Dhondt. Na hen zijn in 1861 gekomen Izaak Risseeuw en Pieternella Luteijn, die in 1911 zijn vervangen door Benjamin van de Ree, geboren te Oudelande, en Elizabeth Maria Bliek.

20 Op deze, in 1900 door hen gebouwde hofstede, zijn in hetzelfde jaar komen wonen Anthonie Luteijn en Suzanna Risseeuw. In 1906 gebleven hun zoon Anthonie Luteijn en Sara Maria de Jonge, geboren te Axel. De man overleden 31 Mei 1932, de vrouw 13 April 1933, en gebleven hunne kinderen Anthonie, Janneke en Suzanna Luteijn.

21 Den 10 Mei 1776 overleed alhier Cornelis du Rieu, wiens vrouw Jeanne Asterman overleden was 8 Juli 1774, en in wiens plaats zijn gekomen Joost du Rieu,

gehuwd met Leijntje du Bois. De man overleden 21 Nov. 1782, de weduwe hertrouwd 29 Febr. 1784 met Jacobus Risseeuw Joostzoon. In 1806 zijn van onder Groede herwaarts verhuisd 's mans broeder Jozias Risseeuw en Maria Cornelis. De vrouw overleden 14 Juni 1814. In 1841 gebleven hun zoon Jacobus Risseeuw en Janneke Becu. De man overleden 10 Nov. 1848, de weduwe hertrouwd 30 Januari 1850 met Johannes Risseeuw. Janneke Becu overleden 19 Nov. 1850. De man hertrouwd 24 Maart 1852 met Jozina de Hulster. De vrouw overleden 27 Aug. 1890, de man 4 Sept. 1896, en gebleven zijn zoon uit zijn eerste huwelijk Izaak Johannes Risseeuw, die in 1911 is opgevolgd door Johannes Izaak Risseeuw Anthoniszoon en Maria Cathalijntje Becu.

Waarschijnlijk is dit dezelfde hofstede als die, wier 22
timmer op 21 Maart 1713 door Herbert Briel, ontvanger van de goederen der Sint Elooiskerk te Oostburg, voor *f* 2050 werd overgedragen aan Maatje Daams, weduwe van Laurens Braams te Schoondijke, en welke destijds bewoond werd door Jan Dhont, en van welke voornoemde Maatje Daams aan het gebruik zou komen 1 Mei 1715, terwijl in pacht zouden volgen voor zeven jaar, tegen 9 gulden per gemet, de geheele 18e kavel van den polder, zijnde 75 gemeten groot. Den 16 Febr. 1723 droegen Jacob Braams, zoo voor zichzelf als in hoedanigheid van voogd van de weezen van wijlen Maatje Daams, en Cornelis Vermeulen als voogd van moederszijde van diezelfde weezen aan den Raad van State over den timmer met vijf hekkens en twee koperen brouwketels, te

weten den timmer voor *f* 2000, de hekkens voor *f* 52 en de brouwketels voor *f* 51.

Omstreeks 1786 kwamen hier in plaats van zijn ouders Anthonie du Mez en Cornelia Pattist boeren Anthonie du Mez en Jozina Maria Risseeuw. De man overleden 6 Januari 1812 en omstreeks 1821 gebleven zijn dochter Adriana du Mez en Willem Leenhouts. In 1861 gebleven hun zoon Pieter Leenhouts en Maria Leenhouts Abrahamsdochter. De man overleden 28 Dec. 1896 en in 1898 opgevolgd door zijn zoon Anthonie Leenhouts en Adriana Cathalijntje de Vlieger, in wier plaats in 1910 zijn gekomen Marinus de Jonge en Pieternella van de Pas, resp. geboren te Heinkenszand en Driewegen. In 1917 is de schuur afgebrand en in 1937 zijn in plaats van De Jonge gekomen Jacobus Dieleman, geboren te Hoek, en Suzanna Sara Lako.

23 Waarschijnlijk is dit dezelfde hofstede als die, wier timmer op 21 Maart 1715 door den toenmaligen bewoner Jacob van Hee, gehuwd met de weduwe Thomas Pringé, voor *f* 1300 werd overgedragen aan Jan Dhont, landbouwer te Schoondijke, die op 1 Mei 1715 aan het gebruik zou komen en aan wien in pacht volgden voor zeven jaren tegen *f* 6 per gemet 75 gemeten, zijnde eigendom van den Raad van State en uitmakende den geheelen 17en kavel van den polder. Den 18 Sept. 1725 droegen de weezen van Philips Bonnel denzelfden timmer voor *f* 1830 over aan Pieter Taillie, geboren te Offekerque bij Calais, die er toen al op woonde en in Januari 1734 overleed. Den 11 Dec. 1736 droegen Taillie's kinderen dezen

timmer, staande op land van den Staat, voor *f* 850 over aan den toenmaligen bewoner Cornelis Waaijhaart, wiens vrouw Allegidia Zonnevijlle in December 1737 overleed. Waaijhaart zelf overleed in April 1754.

Op 18 Mei 1764 verkocht Jacob van Houte te Schoondijke dezen timmer, staande op 75 gemeten land, toekomende aan de kerk te Oostburg, met den mestput, de plantage, hekkens en heiningen aan Jacob de Voogt te Schoondijke, voor *f* 3000 boven de onkosten, welke De Voogt dat alles op 29 Sept. 1766 zelf weer verkocht voor *f* 2100 boven de onkosten aan Cornelis Haartsen, die aan het gebruik zou komen in 1767 en aan wien diezelfde 75 gemeten van de kerk van Oostburg in pacht zouden volgen voor *f* 6 per gemet.

In 1767 is voormelde Cornelis Haartsen hier komen boeren en op 29 Nov. van hetzelfde jaar gehuwd met Janneke van der Meulen. Haartsen overleden 17 Dec. 1795 de weduwe hertrouwd 13 Juni 1797 met Philippe le Clercq. Zij overleed 9 Dec. 1809. In 1810 kwamen hier Izaak Jannes Leenhouts en Magdalena Faro, in 1821 Isaac Faro en Aagje Zegers, die te voren onder Breskens hadden geboerd. Faro overleden 19 Oct. 1852, de weduwe gebleven tot 1869 en opgevolgd door Adriaan de Groote en Martina Johanna Risseeuw, in wier plaats in 1883 zijn gekomen Abraham Verhage en Maria van de Plassche. De man overleden 12 Febr. 1900 en in 1910 gebleven de zoon Abraham Verhage en Jacoba Elizabeth Poissonnier.

Dit is waarschijnlijk dezelfde hofstede als die, wier 24

timmer op 28 Juni 1715 door Jozina Avijns laatst weduwe van Jacob Prophete, voor *f* 1800 werd overgedragen aan haar zoon Jan la Court, die er destijds op woonde. Den 21 Sept. 1728 droegen Jan la Court en zijn vrouw Maria Verbeecke dien voor *f* 2225.40 over aan den Staat.

In 1762 woonde hier Jacob van Houte, aan wien de landerijen in gemeld jaar verpacht werden voor *f* 6 per gemet. In 1776 kwamen in zijn plaats Abraham Risseeuw Pieterszoon en Maria Tack Jacobusdochter, op wie in 1779 zijn gevolgd Cornelis Zegers en Adriana Louwers. De man overleden 17 Aug. 1784, de weduwe hertrouwd 19 Juni 1785 met Hendrik van Cruijningen, die naderhand maire en burgemeester van Schoondijke is geworden. In 1822 gebleven hun zoon Jannes van Cruijningen en Janna Leenhouts. De man overleden 16 Juli 1829, de weduwe hertrouwd 6 Oct. 1830 met Jozias Risseeuw Jacobuszoon. Risseeuw overleden 7 Febr. 1843, de weduwe andermaal hertrouwd 26 Febr. 1845 met Izaak Leenhouts Janszoon. In 1885 zijn van Hontenisse in hun plaats gekomen Josephus de Roeck en Anna Cornelia Dankers, resp. geboren te Hontenisse en Steenbergen. In Sept. 1901 is er vanwege den eigenaar koopdag gehouden, en de hofstede vervolgens gepacht door Cornelis Nicolaas Jansen van Rosendaal en Janna Neeltje Dees, resp. geb. te Axel en Zaamslag, die in 1919 zijn opgevolg door Jacobus Dieleman en Levina Magdalena Dees, resp. geboren te Axel en Zaamslag. In 1912 is hier een nieuw woonhuis gebouwd.

25 Waarschijnlijk is dit dezelfde hofstede als die, wier

timmer staande op grond van den Staat met de plantage op 31 Juli 1731 door Catharina Carels, weduwe van Pieter Burger, wegens achterstallige pachtsommen voor ƒ 2000 werd overgedragen aan den ont-

In 1753 woonde hier Andries van Ginneken, geb. te Ritthem, die op 22 Juni 1740 als weduwnaar van Lena van de Vere hertrouwd was met Janna de vanger der kerkelijke goederen van Oostburg. Blaecke en in 1760 het hof weder inpachtte voor ƒ 8 per gemet. In 1775 zijn van onder Groede in zijn plaats gekomen Christiaan van Overbeeke en Elizabeth Rousée. Dezen vertrokken in 1792 naar de hofstede Het Kasteel in Baarzande en opgevolgd door Pieter du Bois en Martina de Visser. De man overleden 25 Maart 1807, de weduwe hertrouwd 22 Febr. 1809 met Izaak Kotvis. De man overleden 22 Febr. 1836. In 1838 gebleven zijn zoon Johannes Kotvis en Maria Leenhouts, die in 1849 als afgescheidenen vertrokken naar Noord-Amerika en opgevolgd zijn door Jacobus Rosseel en Martina Petillon, die in 1851 verhuisden naar de hofstede van 's mans moeder in den Isabellapolder onder Aardenburg en in wier plaats zijn gekomen Jacobus de Meijer en Juliana de Bruijckere. In 1899 gebleven hun zoon Henricus Jacobus de Meijer en Emilia Dusarduijn, die in 1920 zijn vervangen door Jacobus Johannes Bril en Theuna Keijmel. Bril overleden in Oct. 1926, de weduwe gebleven tot in 1937. In ditzelfde jaar gekomen Anthonie Jannes Baptiste Risseeuw en Janna Jacoba Antoinetta Noom, geboren te Sint Maartensdijk. In 1937 is hier een nieuw woonhuis en een nieuwe schuur gebouwd.

HET HOF GATERNISSE.

16
62 Den 20 Juni 1789 verkochten de gebroeders Abraham en Pieter van de Vere den timmer dezer hofstede, toenmaals bewoond door Daniel van Male, met 26½ gemet eigendom voor ƒ 5500 aan Hendrik van Cruijningen en Adriana Louwers.

In 1818 is zij verkocht aan Izaak Jannes Leenhouts en Magdalena Faro, die er een nieuw woonhuis hebben doen bouwen en in 1825 zijn opgevolgd door Leendert Verplanke en Janneke Faro. De vrouw overleden 28 Januari 1848, de man 5 Sept. 1854. Alsdan gebleven hun zoon Willem Verplanke en Maria Johanna Risseeuw Pietersdochter. De man overleden 7 Nov. 1862, de vrouw 7 Aug. 1863. In 1864 gekomen Willem Bruijnooge en Janneke Verplanke, op wie in 1902 zijn gevolgd Jacobus Scheele en Paulina de Putter, beiden geboren te Terneuzen. Dezen in 1915 vertrokken naar Souburg en vervangen door Marinus Dieleman en Johanna Wilhelmina Dekker, resp. geboren te Hoek en Axel. In 1922 zijn die verhuisd naar den Pieterspolder onder Biervliet en Jacobus Scheele en Paulina de Putter weder teruggekomen, die wel de hofstede bewoonden maar de landerijen lieten bewerken door hun zwager en broeder Marinus de Putter en Ebrina Haak, resp. geb. te Zaamslag en Hoek, welke in een op het hof staande houten barak waren gehuisvest. De Putter is in 1924 gaan boeren op de hofstede, vóór dien bewoond door Stolk bij Scherpbier, en toen heeft Scheele weder zelf het beboeren van de hofstede opgenomen.

DE KIENSTEE.

Omstreeks 1760 is hier in plaats van Pieter Geel- 27
hoed gekomen Willem de Visser, geboren in Nieuw- en Sint Joosland, die gehuwd is geweest met Janna Braal en overleed 5 Oct. 1793. Omstreeks 1797 kwam hier Jannes de Visser, die in 1804 naar Groede verhuisde en opgevolgd werd door Joannes Cammaert en Elizabeth Burm. In 1837 gebleven zijn zoon Joannes Petrus Cammaert en Sophia Clementina Calon. De man overleden 15 Nov. 1844, de weduwe hertrouwd 18 Dec. 1845 met Carolus Ludovicus Wijffels. Dezen vertrokken in 1865 naar onder Biervliet en gebleven de zoon Leopoldus Augustinus Cammaert en Maria Louisa Berkmoes, geboren te Watervliet. De man overleden 25 Juni 1889 en in 1907 gebleven zijn zoon Camille Charles Cammaert en Maria Theresia Roose, geboren te Lapscheure, die in 1937 zijn opgevolgd door hun zoon Charles Camille Cammaert en Elvire Maria Paulina Haverbeke.

In 1777 of 1778 is van hier naar Breskens ver- 28
huisd Isaac de Gardeijn, waarna de timmer met een deel van de omliggende landen is verkocht aan Christiaan van Overbeeke, die op een nabijgelegen hoeve woonde.

In 1794 kwam er François Tack, in 1821 Mattheus Naeije en Tannetje de Blaauwe. Later is het hofsteedje verkocht aan Charles François Eugène Calon. Naeije verhuisde in 1836 naar Baarzande en sedert dien is het bewoond geworden door arbeiders. Tegenwoordig is het een koehoudersbedrijf en in gebruik bij Izaak de Kramer en Emma Huijgh.

28a In 1779 woonde hier Janneke du Rie weduwe van Pieter de Wolf. Zij overleed 6 April 1780 en werd opgevolgd door Jannes van der Meulen, denkelijk een zoon van haar dochter Martha de Wolf en Adriaan van der Meulen en gehuwd met Janna Colpaart.

In 1818 is het hofstedeke gekocht door Jacob de Blaauwe, die op 7 Dec. 1825 huwde met Magdalena van Cruijningen. In 1848 is het verkocht aan Jacobus Bernardus Temmerman te Hoofdplaat, die het heeft laten bekasteleinen tot 1861. Toen is er als pachter gekomen Joannes Franciscus Temmerman. Het huis is dan afgebroken en een nieuw gebouwd doch in den Hoofdplaatpolder, waar te voren ook alreeds de schuur in was geplaatst. Sedert dien kan alzoo dit hof niet meer tot de Schoondijksche hofsteden worden gerekend. In 1901 is er gebleven de zoon Honoré Franciscus Temmerman, die in 1902 huwde met Amelia Maria de Milliano. Thans woont er de landbouwer Brooijmans.

29 In 1924 betrokken Leendert Dey en Krina Johanna van der Hooft, resp. geboren te Hoek en Terneuzen, een door hen aan den Groeneweg gestichte hofstede metterwoon. In 1937 zijn zij verhuisd naar Terneuzen en opgevolgd door hun zoon Pieter Deij en Adriana Guiljam, resp. geboren te Hoek en Scherpenisse.

30 In 1924 zijn Jacobus Bareman en Adriana van der Hooft, beiden geboren te Terneuzen, hier op een door hen gestichte hofstede komen wonen. In 1937 gebleven hun zoon Pieter Bareman en Pieternella Eliza-

beth de Regt, resp. geboren te Axel en Zaamslag.

Den 29 Mei 1736 droeg Servaas Loke te Groede 31
den timmer van deze hofstede, staande op land van Loke voornoemd, voor ƒ 300 over aan Philippe le Mahieu, die hem denzelfden dag voor gelijke som weder overdroeg aan Jan Koop.

Den 24 Januari 1766 droeg Aarnout de Wilde den timmer en de plantage dezer hofstede voor ƒ 540 over aan Cornelis Tack met de baning van ruim 34 gemeten land, toebehoorende aan de dochter van wijlen Servaas Loke, die in pacht volgden voor ƒ 8 per gemet. Tack overleed 10 Juli 1786, de weduwe Adriana van Overbeeke hertrouwde 29 April 1789 met Isaac van Peenen. De vrouw overleden 12 Maart 1795, van Peenen hertrouwd in Aug. 1795 met Janna Cornelis.

Omtrent 1801 zijn hier gekomen Joost Kraaijmes en Anna van Bruijnisse. De man overleden 1 Oct. 1844. In 1845 zijn van onder Groede hierheen verhuisd Pieter Anthonie Bekaert en Apollonia Cammaert, resp. geboren te Watervliet en Boschkapelle. De vrouw overleden 8 Febr. 1867, de man 3 Maart 1867. Na dezen hebben er sedert 1870 gewoond Petrus Joannes Buijck en Rosalia Constantina van den Hemel. De vrouw overleden 7 Juli 1880. In 1884 is het hof gekocht door Abraham de Hullu te Schoondijke en zijn er als pachters gekomen diens nicht Jacomina de Hullu en Anthonie Risseeuw. In 1891 is er een nieuwe schuur en in 1900 een nieuw woonhuis gebouwd. In 1911 gebleven hun zoon Izaak Johannes Risseeuw en Francina Luteijn.

32 In 1926 of 1927 heeft Alphonsus Edumondus van Pamelen, die, nadat zijn vrouw Melania Maria Boutens in 1922 was overleden, hertrouwd met Johanna Adriana Veraart, geboren te Steenbergen, de door hem aan den Cathalijneweg gestichte hofstede metterwoon betrokken.

33 In 1913 zijn Jacobus Poissonnier en Sara Adriana van Male komen wonen op een door hen gestichte hofstede, waarop zij in 1935 vervangen zijn door Jacobus Willem Nieskens en Janna Riemens, geboren te Terneuzen.

34 In 1875 hebben Pieter Steenhart en Anna Maria Verplanke, die te voren onder Hoofdplaat hadden geboerd, zich gevestigd op een door hen gestichte hofstede aan den Nozemansweg. De man overleden 7 Febr. 1896, de weduwe in 1899 opgevolgd door Jacobus Pieter Risseeuw en Maria Butler. In 1905 is het hof publiek verkocht aan Meeuwis de Jonge. In 1914 zijn er in plaats van het echtpaar Risseeuw-Butler op gekomen François Dieleman en Suzanna de Jonge, dochter van Meeuwis voornoemd, resp. geb. te Zaamslag en Hoek, die in 1920 zijn vervangen door Marinus Jacobus Dieleman geboren te Hoek, weduwnaar van Pieternella de Meijer. Deze vertrok in 1922 naar Frankrijk en is opgevolgd door David Scheele en Janneke Dieleman, resp. geb. te Zaamslag en Hoek. Dezen in 1928 vervangen door Jacob Jan Dees en Janneke Martina Cornelia de Jonge, dochter van Meeuwis voornoemd, resp. geboren te Zaamslag en Hoek.

Den 11 Aug. 1758 droegen Johannes Andreas baron 35
van Reijnegom te Brussel en consorten den timmer van dit hof met de plantage en 132 gemeten eigendom voor *f* 81 per gemet of in het geheel voor *f* 10692 over aan Pieter Casteleijn, die het al sinds 1751 bewoonde en eerst gehuwd is geweest met Suzanna Steenhart en na het overlijden van deze vrouw hertrouwde 20 April 1754 met Johanna Risseeuw. Omtrent 1787 zijn in de plaats gekomen Jannes Casteleijn en Maria Liebert.

In 1802 heeft de familie Casteleijn de hofstede met ruim 140 gemeten eigendom verkocht aan Pieter Risseeuw, toenmaals wonende op het hof Baarzande onder Groede, die in 1804 hierheen is verhuisd en den 27 Febr. 1805 als weduwnaar van Jozina de Loo hertrouwde met Sara van de Vere. Deze vrouw overleed 28 Dec. 1813. Een dochter van hem uit zijn eerste huwelijk, met name Sara Risseeuw, huwde 20 Sept. 1826 met Izaak Steenhart Aarnoutszoon en is met dezen bij haar vader blijven inwonen. Steenhart overleden 26 April 1833, Pieter Risseeuw 23 Sept. 1849. Daarna is de weduwe Steenhart in het gebruik gebleven. Na haar overlijden op 27 Maart 1866 gebleven haar zoon Aarnout Steenhart en Cathalijntje Adriana Poissonnier. In 1892 is het hof gekocht door Pieter van Bortel te Schoondijke. Aarnout Steenhart overleed 30 Januari 1892 en is opgevolgd door Johannes Risseeuw en Cornelia de Hulster. In 1920 gebleven hun dochter Maria Jozina Risseeuw en Izaak Pieter Haartsen.

In 1922 zijn hier op een door hen gestichte hofstede 36

komen wonen Adriaan de Feijter en Magdalena Catharina Schippers.

37 In 1914 zijn hier op een door hen gestichte hofstede komen wonen Joannes Josephus Tournois en Jozina Boonman, geboren te Heinkenszand, in wier plaats in 1919 van Poortvliet zijn gekomen Gillis Boudewijn van der Slikke en Jacoba Bergers, resp. geboren te Poortvliet en Tholen.

38 In 1929 zijn hier op een door hen gestichte hofstede komen wonen Camille Goossens en Leonia Wilhelmina Mullaert, op wie in 1938 zijn gevolgd René Eugène Auguste de Badts en Magdalena Emma Louisa van Damme, geboren te Graauw.

39 Op deze hofstede, wier woonhuis blijkens de jaarankers van 1730 dagteekent, zijn omstreeks 1763 gekomen Pieter de Hullu en Anna Claerbaut. Den 27 April 1767 hebben de voogden van Martinus Johan Veth van de Perre ruim 80 gemeten land, bij dit hof behoorende, voor *f* 132 per gemet overgedragen aan Philip de Loo, landbouwer onder Zuidzande, die op dat oogenblik reeds eigenaar was van den timmer. In 1770 is het echtpaar De Hullu-Claerbaut vertrokken naar onder Zuidzande naar de hofstede, tot dusver bewoond door gemelden Philip de Loo en Marie Boidin, die nu wederkeerig hier op De Hullu zijn gevolgd. De vrouw overleden 22 Aug. 1778, de man omtrent 1801, en gebleven zijn zoon Philip de Loo en Cornelia van Houte. De man overleden 6 Oct. 1812, de weduwe hertrouwd 8 Sept. 1813

met Jacob van Cruijningen. In 1825 of 1828 gekomen Abraham van Houte en Francina van Houte Danielsdochter.

In 1834 kwamen hier boeren Jannes de Smit en Marie Suzanna Nortier, op wie in 1843 zijn gevolgd Petrus Jacobus Calon en Maria Theresia Buijck, te voren geboerd hebbende onder Groede. Dezen hebben het hof, toen 103½ gemeten groot, van den eigenaar Jacobus Roels te Brugge gepacht voor *f* 14 per gemet boven de lasten. Zij vertrokken in 1873 naar onder Biervliet, van waar in 1874 gekomen zijn 's mans zoon Petrus Joannes Calon en Prudentia Doens, op wie in 1886 gevolgd zijn Jacobus Bernardus van den Hemel en Emilia Dusarduijn, ook gekomen van onder Biervliet, die in 1912 zijn vervangen door Willem Dekker en Sara Dieleman, resp. geboren te Zaamslag en Axel.

Omstreeks 1784 is hier in plaats van de weduwe Looijsen gekomen Cornelis Erasmus.

In 1810 of 1820 is dit hofsteedje in perceelen verkocht, de timmer met eenig weiland aan Hendrik van Cruijningen, burgemeester van Schoondijke, die er een nieuw huis deed bouwen en er in 1821 is komen wonen. Na diens overlijden op 18 April 1846, is het gedoe gekocht door Johanna Almekinders, laatstelijk weduwe van Jannes Andriessen en eerder van Hendrik Adriaan Cijsouw, die het in 1848 kwam bewonen te zamen met hare dochter Johanna Cijsouw. Deze laatste trouwde 27 Maart 1850 met Willem Marinus Almekinders. De wed. Andriessen geboren Almekinders, overleden 5 Juni 1861. W. M. Alme-

kinders, haar schoonzoon, 9 Dec. 1864. Diens weduwe Johanna Cijsouw hertrouwd 9 Maart 1869 met Abraham van Cruijningen Janneszoon. De vrouw overleden 23 April 1892. In 1895 zijn er gekomen Abraham Bruijnooge Willemszoon en Sara Bruijnooge Abrahamsdochter. De man overleden 29 Nov. 1911 en opgevolgd door Adriaan Izaak Dhondt en Jannetje Risseeuw, die in 1915 verhuisden naar onder Groede. De weduwe Abraham Bruijnooge is daarop hier weer teruggekomen en gebleven tot 1928, toen zij vertrok naar Souburg. Naderhand is het huis afzonderlijk verhuurd en de schuur door verschillende personen in gebruik genomen.

41 Waarschijnlijk is deze hofstede dezelfde als die, wier timmer met plantage *(*staande op pachtland van Isaac Louwers*)* op 25 Oct. 1755 door de executeurs-testamentair van Jan Koops, die aldaar overleden was, werd overgedragen aan Isaac de Lyser, die gehuwd is geweest met Tonijntje Rosiers, zullende de landerijen, groot ruim 37 gemeten, nog twee jaar in pacht volgen voor *f* 8 per gemet.

Op 6 Maart 1761 droeg Magdalena de Backer, weduwe van Adriaan Louwers, den timmer met ruim 47 gemeten eigendom voor *f* 5400 over aan haar zoon Hubrecht Louwers, die in April 1761 huwde met Maria van Cruijningen. De vrouw overleden 13 Juli 1767, de man hertrouwd 15 Juli 1770 met Johanna du Flo. Omstreeks 1779 is hier in zijn plaats gekomen Daniel van Houte, die den 16 Juli 1780 trouwde met Francijntje Risseeuw. De vrouw overleden 14 Januari 1782, de man hertrouwd 22 Juni 1783 met

Janneke Versluijs, weduwe van Willem Wage, landbouwer onder Zuidzande.

Omtrent 1818 zijn hier gekomen Jacob van Cruijningen en Martina van Houte, dochter van Daniel van Houte en Janneke Versluijs voormeld.

In 1833 zijn hierheen van onder IJzendijke verhuisd Abraham Leenhouts en Suzanna de Roo. In 1846 gebleven hun zoon Abraham Izaak Leenhouts en Johanna Maria Leenhouts Jannesdochter, die in 1880 zijn opgevolgd door hun zoon Abraham Leenhouts en Adriana Johanna Risseeuw. De vrouw overleden 14 April 1913, de man vertrokken in 1914 en gebleven zijn kinderen Jozias, Jannes Willem, Pieter en Adriana Leenhouts. Van dezen heeft Jannes Willem die gehuwd is met Suzanna Adriana Scheele, geb. te Hoek, in 1917 de boerennering voor eigen rekening voortgezet tot 1924, toen de timmer met zeven gemeten eigendom is gekocht door Jacob Roose en Sara Elizabeth van Hoeve, resp. geboren te Zaamslag en Hoek, die hier in hetzelfde jaar zijn komen boeren.

In 1851 hebben Jacobus Abraham Risseeuw en 42
Wilhelmina Leenderts van Noorden zich gevestigd op een hofsteedje, tevens koehouderij en vrachtrijderszaak. De man overleden 4 Mei 1891. Na hem hebben hier gewoond Hendrik Brakman Christiaanszoon en Maria de Roo. De vrouw overleden 2 April 1918, de man 27 Febr. 1921, en toen gebleven hun dochter Tannetje Brakman en Pieter Koster geboren te Zaamslag.

Omstreeks 1921 hebben Cornelis Herrebout en 43

Jozina Maria Kotvis nabij den Dam een vrachtrijdersbedrijf gesticht.

44 In 1898 zijn Pieter Jacobus Quaak en Wilhelmina Cornelia Weeda, beiden geboren te Poortvliet, op dit door hen gestichte hofsteedje gekomen. In 1911 vertrokken zij naar onder Groede en zijn zij opgevolgd door Hendrik Brakman Hendrikszoon en Maria Anna Houdersteijn.

45 De vrachtrijderszaak en rijtuigverhuurderij van Jacobus Butler en Maria Suzanna Behage is in vervolg van tijd een boerderij geworden. In 1925 zijn zij opgevolgd door hun zoon Izaak Jacobus Butler en Suzanna Maria Dreve.

46 In 1905 zijn Pieter Marinus Quist, geboren te Sint Maartensdijk, en Magdalena Suzanna le Grand op deze door hen aan de Veldstraat gestichte hofstede komen wonen.

47 Omstreeks 1904 hebben Abraham Tellier en Maria Hendrika Hendrikse zich gevestigd op een door hen aan de Veldstraat opgerichte vrachtrijderszaak en koehouderij, die zij in 1918 hebben overgedaan aan Johannes Verduijn en Anna Maria Bliek, die in 1927 zijn opgevolgd door Adriaan Beeke en Geertruida Neelisse, beiden geboren te Sint Maartensdijk en te voren gewoond hebbende onder Retranchement.

48 In 1928 hebben Levinus François Verduijn en Cornelia Johanna van As, geboren te Poortvliet zich

gevestigd in een door hen nabij de Kattekreek opgerichte vrachtrijderszaak en koehouderij.

HET HOF AAN HET LANGE ZANDPADJE.

Waarschijnlijk is dit dezelfde hofstede als die, wier 49
timmer, toenmaals bewoond door Michiel Bruijnooge, op 5 Sept. 1719 door Joost Dhont, gehuwd met de weduwe van Gerrit Meijvaert, voor *f* 3780 werd overgedragen aan Isaac Tengbergen, gehuwd met Elizabeth Vermere, en consorten. Op 7 Mei 1732 droeg Adriaan Exters, zoon van Theophilus Exters en Catharina Vermere, drie achtste parten in den timmer, toen bewoond door Jan de Vrou, alsmede de helft in den eigendom van ruim 109 gemeten land en van de plantage voor *f* 5266 over aan Jean du Mez, landbouwer in Baarzande en gehuwd met Marie Anne Hennequin.

In 1764 zijn hier gekomen Isaac Mullié Pierre Françoiszoon en Elizabeth du Mez Jansdochter, geb. te Kamperland in Noord-Beveland. De man overleden 6 Juni 1778, de weduwe hertrouwd 11 April 1779 met Abraham Risseeuw. De vrouw overleden omstreeks 1800, de man hertrouwd 21 Nov. 1800 met Johanna Leenhouts Pietersdochter. Deze vrouw overleden 26 Febr. 1815. In 1824 gebleven een zoon uit het tweede huwelijk n.l. Pieter Risseeuw en Johanna Maria Risseeuw. De vrouw overleden 28 Mei 1833, de man hertrouwd 1 Mei 1834 met Maria Leenhouts. In 1864 gebleven de zoon uit het tweede huwelijk n.l. Pieter Risseeuw en Elizabeth Poissonnier. De man overleden 20 Febr. 1873, de weduwe

hertrouwd 1 Maart 1876 met Jacob Dhondt. In 1909 gebleven hun zoon Izaak Adriaan Dhondt en Cornelia Catharina de Jonge.

50 Op het laatst van de 17e eeuw woonde hier waarschijnlijk Jacob du Rie, die in het begin van 1694 trouwde met Suzanna Carels, weduwe van Vincent Brant.

Den 12 Febr. 1752 droegen Servaas Loke en Johan Tengbergen den timmer dezer hofstede, zonder de plantage, staande op ruim 37 gemeten pachtland, hun beiden toebehoorende, voor *f* 600 over aan Jacob de Back, die zelf den timmer met de wilgenboomen en de baning van ruim 37 gemeten pachtland op 20 Febr. 1756 voor *f* 1200 overdroeg aan Lambrecht Houdersteijn. Houdersteijn overleden 24 Febr. 1774. Zijn weduwe Elizabeth de Zwarte hertrouwd 2 Oct. 1774 met Michiel Vergouwe, weduwnaar van Cornelia de Vos. Dezen vertrokken naar onder Groede en opgevolgd door Simon van de Vijver en Robina de Wagemaker. De man overleden 23 Aug. 1791, de weduwe omstreeks 1792 hertrouwd met Jannes Naeije. Robina de Wagemaker overleden 18 Mei 1816.

Omstreeks 1820 kwamen hier Petrus Beyaert en Barbara Theresia Dobbelaer. Beijaert vertrokken naar onder Retranchement in 1834 en opgevolgd door Josephus Augustinus Wijffels en Angelina van Acker. In hun plaats kwamen in 1855 Franciscus Bernardus de Bruijckere en Johanna Maria Theresia van Belleghem, geb. te Sysseele, op wie *(in 1880 ?)* zijn gevolgd Edmondus Doolaeghe en Leonia Anthonia de Bruijckere, resp. geboren te Terneuzen en

Zaamslag. De vrouw overleden 21 Oct. 1917 en in 1920 gebleven de zoon Petrus Joannes Doolaeghe en Emilia van den Hauwe.

Omtrent 1778 zijn hier in plaats van Jan Dhont 51
gekomen Abraham Gillissen Verschage en Clara Teerling. De man overleden 23 Nov. 1781, de weduwe 11 Dec. 1782. In 1783 kwamen hier van onder Groede Abraham de Mersseman en Janna Basting. De man overleden 24 December 1794, de weduwe opgevolgd omtrent 1802 door Marinus Geelhoed en Catharina Serlé. Geelhoed overleden 10 Sept. 1820, de weduwe naderhand hertrouwd met Anthonie du Mez. Na haar vertrek gebleven haar zoon Pieter Geelhoed, die gehuwd is geweest met Pieternella Goethert. In 1845 zijn hier gekomen Jannes Hubrecht van Cruijningen en Cornelia Kotvis. In 1877 gebleven hun zoon Jannes Hubrecht van Cruijningen en Magdalena le Grand, die in 1906 zijn opgevolgd door Jacob Herweijer, geb. te Nieuw-Beijerland in Zuid-Holland, en Magdalena Suzanna de Hullu. Dezen vertrokken in 1913 naar onder Nieuwvliet en vervangen door Jan Abraham Scheele en Elizabeth Catharina Dekker, beiden geb. te Zaamslag. De vrouw overleden 5 Nov. 1936.

Den 14 April 1744 droeg Jacob de Clijver te Vlis- 52
singen den timmer dezer hofstede, destijds bewoond door Jacob Meulendijk, met de plantage en 87 gemeten eigendom voor *f* 54 per gemet of in het geheel voor ruim *f* 4706 over aan Pieter de Lange, toenmaals landbouwer in den Mauritspolder onder IJzendijke, die er toen met zijn vrouw Bastiana Geelhoed

op gekomen is. De vrouw overleden in Aug. 1744, de man naderhand hertrouwd met Anne Marie le Saffre, geboren te Wolfaartsdijk. Deze vrouw overleden 27 Febr. 1758, de Lange 14 Maart 1767. Den 1 Juli 1768 droeg zijn zoon uit het tweede huwelijk Simon de Lange een derde part in den timmer en in 79 gemeten eigendom voor *f* 120 per gemet of in het geheel voor *f* 3162 over aan Isaac de Smit, die gehuwd was met Elizabeth de Lange, dochter uit het eerste huwelijk van Pieter de Lange voormeld, en aan wien uit dien hoofde reeds de overige twee derde parten toekwamen. Isaac de Smit en Elizabeth de Lange hebben hier gewoond tot omtrent 1779, toen zij opgevolgd zijn door Pieter Roels en Suzanna de Ligny. Den 5 Januari 1786 verkocht Isaac de Smit den timmer voor *f* 9000 boven de onkosten aan genoemden Pieter Roels, aan wien hij tegelijkertijd in pacht liet volgen voor 19 jaar ruim 89 gemeten land tegen *f* 8 per gemet. Roels overleden omstreeks 1802. In 1803 zijn hier gekomen Isaac de Hullu en Janneke van Houte. De man overleden 31 October 1818, de weduwe 17 Januari 1850 en gebleven haar zoons Abraham en Izaak de Hullu. Laatstgenoemde huwde 10 Juni 1850 met Jacomina Maria Karels. In 1860 hebben de gebroeders De Hullu het hof overgelaten aan hun zuster Maria de Hullu, echtgenoote van Izaak Risseeuw Johanneszoon te Cadzand, die het hebben laten bekasteleinen tot 1866, in welk jaar pachters zijn geworden hun zoon Abraham Risseeuw en Janneke Cappon. In 1865 is hier een nieuw woonhuis gebouwd. De man overleden 12 Mei 1874. In 1891 gebleven zijn zoon Izaak Risseeuw en Levina

Adriana de Smit. Na dezen hebben hier van 1899 tot 1903 gewoond Izaak de Bruijne en Janneke Cappon, van 1903 tot 1924 Albertus Gerardus Stolk en Teuntje Adriaantje van den Berg, resp. geboren te Dinteloord en Barendrecht en gekomen van Oude Tonge, sedert 1924 Marinus de Putter en Ebrina Haak, resp. geboren te Zaamslag en Axel.

In 1924 hebben Cornelis Marinus van der Slikke, 53
geboren te Poortvliet, en Maria Johanna Leenhouts hier een hofstede gesticht, die zij vervolgens metterwoon hebben betrokken.

In 1926 hebben Mels Willemsen en Adriana de 54
Meijer, resp. geboren te Axel en Hoek, deze door hen in 1925 nabij den Dam gestichte hofstede verkocht aan Abraham Verkruijsse en Tannetje Magdalena Buijze, die er in hetzelfde jaar het echtpaar Willemsen-de Meijer zijn opgevolgd.

In 1895 hebben Josephus Tournois en Cornelia 55
Sophia Breemes zich op deze, door hen nabij den Dam gestichte, hofstede gevestigd. In 1919 gebleven de zoon Joannes Josephus Tournois en Jozina Boonman, geboren te Heinkenszand.

Den 29 April 1718 hebben Joost de Vlieger en 56
Janneke Hamers, dochter van Jan Hamers en Janneke Gijselinx, mitsgaders de overige nagelaten kinderen van voormelden Jan Hamers den timmer dezer hofstede, staande op pachtland van de hierna genoemde koopster, met de plantage en nog ruim 7

gemeten land, hun toebehoorende, voor *f* 1400 overgedragen aan Mevrouw Maria van der Lingen, douairière van Willem Zuidland, wier dochter Cornelia Maria Zuidland gehuwd is geweest met Adriaan Snouck. Uit dezen echt is gesproten een dochter, Erkenraad Snouck geheeten, die in 1734 trouwde met Jacob Hurgronje.

Omstreeks 1776 is hier in plaats van Abraham Risseeuw Pieterszoon, die den 5 Mei 1766 als weduwnaar van Magdalena Casteleijn hertrouwd was met Maria Tack, gekomen Abraham Albert, gehuwd met Elizabeth van Moerbeke. De vrouw overleden 5 Nov. 1778, de man naderhand hertrouwd met Pieternella de Back.

Omstreeks 1797 zijn van onder Groede herwaarts verhuisd Paulus van Cruijningen Jacobszoon en Cornelia Francina Buerman. De vrouw overleden 19 Febr. 1807, de man hertrouwd 22 April 1812 met Jannetje van Houte Danielsdochter. Dezen in 1815 vertrokken naar onder Groede en opgevolgd door Philip Zegers en Suzanna Duijk. De man overleden 28 Juli 1826, de weduwe hertrouwd 28 Dec. 1827 met Isaac Taillie en in 1836 verhuisd naar onder Groede. Toen zijn hier gekomen Adriaan Luteijn en Suzanna Bosschaart. De vrouw overleden 21 Oct. 1848. In 1864 gebleven hun zoon Anthonie Luteijn en Suzanna Risseeuw. In 1872 is hier een nieuwe schuur gebouwd. In 1900 gebleven hun zoon Adriaan Luteijn en Janneke de Jonge, geboren te Axel. In 1924 heeft de familie Snouck Hurgronje de hofstede publiek verkocht aan Jan Huijssen te Zaamslag met omtrent 120 gemeten eigendom voor *f* 125495. In

1925 is het echtpaar Luteijn-de Jonge vertrokken en het hof voor drie jaar verpacht tegen *f* 76 per gemet aan Frederik de Feijter en Janna Dieleman, resp. geboren te Hoek en Axel, die van onder Colijnsplaat hierheen zijn verhuisd en in 1928 plaats hebben gemaakt voor Krin de Koeijer en Tannetje Huijssen resp. geboren te Axel en Terneuzen.

Omtrent 1782 zijn op deze langs het Groote Gat staande hofstede in plaats van Abraham Christiaansen gekomen Joost Allaart en Sara Porrey. De vrouw overleden 22 Juni 1805, de man 7 Nov. 1821. Toen gebleven zijn dochter Maria Allaart en Adriaan Brulé, op wie in 1834 zijn gevolgd Anthonie Boidin en Christina Zonnevijlle, die in 1839 zijn vervangen door Pieter Provoost, geboren onder Middelburg, en Wilhelmina Catharina van de Vere. De vrouw overleden 8 Dec. 1853. 57

In 1860 kwamen hier boeren Franciscus Anthonius Babijn en Janneke Janssen, geboren te Krabbendijke. De vrouw overleden 31 Dec. 1869, de man 5 Maart 1894, en gebleven zijn zoon Johannes Babijn en Adriana Maria van Male. In 1898 is het hof verkocht, de timmer met eenige perceelen land aan den heer Charles Breijdel te Brugge, welke in gebruik zijn gekomen bij de hofstede van voormelden heer Breijdel, destijds bewoond door Petrus Bernardus Dierikx. In 1913 zijn alhier gekomen Clement Augustinus Maria Dierikx en Elodia Maria Pijfferoen, geboren te Moerkerke, die in 1923 zijn opgevolgd door 's mans broeder Camille Auguste Dierikx en Julma Louisa de Smet.

58 Op het gedoe, voorheen bewoond door Adriaan de Die, woonden in 1927 Leonardus Coens en Elvira Lo.man. Dezen zijn in 1929 verhuisd naar Philippine en opgevolgd door Adriaan Scheele en Dingena Pladdet, resp. geboren te Zaamslag en Hoek.

59 Langs den dijk naar Steenoven wonen sedert 1901 op een hofstede Jannes Dignus van den Broeke en Pieternella Maria Simpelaar. De vrouw overleden 15 Aug, 1937.

HET HOF STEENOVEN.

60 Op 24 Maart 1774 is alhier overleden Martha de Wolf, echtgenoote van Pieter Kole, wier eerste man Adriaan van der Meulen, die hier vermoedelijk ook heeft geboerd, overleden was in 1768. Kole hertrouwd 29 Januari 1775 met Jozina van Hecke.

Van 1778 of 1787 af heeft hier geboerd Franciscus Ignatius Knudde die gehuwd is geweest met Isabella Clara Kaas en den 25 April 1794 overleed. Omstreeks 1797 à 1800 zijn hier gekomen Bernardus Josephus Doens, geboren te Sint Margriete, en Petronella Theresia Thomaes. De vrouw overleden 29 Juli 1803, de man hertrouwd 8 Mei 1817 met Johanna Judoca Thomaes, geboren te Sint Laureijns. Omstreeks 1852 gebleven de zoon uit het tweede huwelijk Jacobus Franciscus Doens en Sophia Haverbeke, geboren te Bassevelde. De vrouw overleden 5 Juli 1852, de man hertrouwd 15 Oct. 1853 met Maria Anthonia Lievekijndt, geboren te Sint Margriete. Doens overleden 11 Maart 1879. In 1880 gekomen Emilius Fidelius

Bonte en Nathalia Rosalia (Boijdens ?), in 1883 Leo Parmentier en Angelica Verheecke, resp. geboren te Toeroet en Elverzeele, in 1886 Augustinus Edmondus de Badts en Emilia Sophia Janssens. Na dezen zijn hier in 1898 van Kruijningen gekomen Hubrecht Vermue en Cornelia Rijk, resp. geboren te Ovezande en Oudelande. In 1914 gebleven hun zoon Jacobus Vermue, geboren te Kruiningen en Nathalia Maria Mabesoone.

Van 1925 tot 1932 hebben op deze, door hen ge- 61
stichtte, hofstede gewoond Jacobus van Doezelaar en Janna Dey, beiden geboren te Hoek, die opgevolgd zijn door Abraham Jannes Marseille en Magdalena Ververs.

In 1770 is hier inplaats van Jannes Wage geko- 62
men Cornelis Sanders, wiens vrouw Sara de Roo overleed 11 Febr. 1781. De man hertrouwd 2 Febr. 1782 met Elizabeth Roels. Deze vrouw overleden 27 Januari 1784, de man andermaal hertrouwd 20 Febr. 1785 met Adriana du Mez. Sanders overleden 28 Mei 1792, de weduwe hertrouwd in Mei 1793 met François van de Plassche. De man overleden 5 Januari 1823, de vrouw 15 Aug. 1828. Daarna is het hof verpacht aan Paulus van de Plassche en Maria Steenhart.

In 1835 gekomen Franciscus de Bruyckere, in 1847 Jacobus Bernardus Mabesoone, geb. te Lapscheure, en Melania Maria Doens, die in 1865 vertrokken naar onder Oostburg en vervangen zijn door Joannes Bernardus Wijffels en Colletta Melania Mabesoone.

In 1886 zijn van Zaamslag hierheen verhuisd Adriaan Verplanke en Levina Dees, resp. geboren te Axel en Terneuzen, in 1902 van Hoek Jan de Zeeuw en Johanna Sara Riemens, resp. geboren te Axel en Hoek, die hier in 1912 een nieuw woonhuis hebben gebouwd en het hof in 1919 verkochten aan Jan van der Tol en Haukje Kooijenga, resp. geboren te Pingjum en Arum in Friesland, die in hetzelfde jaar hierheen zijn verhuisd uit de Haarlemmermeer en de hofstede in 1921 weder hebben verkocht aan Petrus Uijtdewilligen en Johanna Maria van Oers, beiden geboren te Wouw in Noord-Brabant, die er in hetzelfde jaar zijn komen wonen. Den 23 Dec. 1923 is de schuur afgebrand. In 1929 zijn op Uijtdewilligen gevolgd Frederik Dekker en Suzanna van Hoeve resp. geboren te Axel en Terneuzen.

DE CATHALIJNESCHANS.

63 Op 17 Juni 1768 droeg Willem Bruijnooge aan zijn zoon Jannes Bruijnooge voor *f* 2250 over de helft met nog twee derde parten in de wederhelft van de voormalige Cathalijneschans, met huis, schuur en plantage enz. benevens een vierde part in de visscherij, genaamd De Brugsche Vaart.

In 1924 zijn van dit gedoe vertrokken Leonardus Franciscus Mornout en Maria Blondina van Damme, geboren te Sint Margriete, en gebleven hun zoon Petrus Joannes Mornout en Augusta Maria van Parijs.

64 In 1927 is langs de Verkorting aan den grintweg

naar Waterlandkerkje een boerderijtje gesticht en metterwoon betrokken door Camille Rodts en Amelia Maria van Damme, geboren te Sint Margriete.

HET HOF ELMARE.

Den 30 April 1768 droeg Daniel Sappius, ontvan- 65
ger der kerkelijke goederen van Aardenburg, ingevolge resolutie van den Raad van State van 17 Maart 1768, over aan Michiel Faro, Johannes Faro, Jacobus Poissonnier en Elizabeth Becu, ieder een vierde part in den timmer van dit hof en in ruim 149 gemeten eigendom voor ƒ 66 per gemet of in 't geheel ƒ 9844.20 benevens nog ƒ 2226.60 voor de plantage.

In 1768 zijn van hier vertrokken Jannes Bruijnooge en Johanna Goedertier en gekomen Jacobus Poissonnier en Elizabeth Becu. In 1797 gebleven hun zoon Isaac Poissonnier en Maria Salomé. De man overleden 11 Febr. 1802, de weduwe hertrouwd 21 April 1804 met Abraham de Roo. Dezen in 1806 naar onder Groede vertrokken en opgevolgd door Jacobus Poissonnier, zoon van Jacobus Poissonnier en Elizabeth Becu, en Cathalijntje de Smit. In 1831 gebleven hun zoon Jacobus Isaac Poissonnier en Elizabeth van de Plassche, in wier plaats in 1870 zijn gekomen hun zoon Jacobus François Poissonnier en Cathalijntje Risseeuw. De vrouw overleden 1 Dec. 1887 en in 1906 gebleven de zoon Pieter Poissonnier en Johanna Haartsen, op wie in 1934 zijn gevolgd hun zoon Jacobus Jannes Poissonnier en Dingena Heijnsdijk, geboren te Zaamslag.

In 1870 is uit het hof Elmare een nieuwe hofstede 66

geformeerd, op welke zich hebben gevestigd François Poissonnier, zoon van Jacobus Isaac Poissonnier en Elizabeth van de Plassche hiervóór vermeld, en Cornelia Frelier. De vrouw overleden 31 Dec. 1913, de man 25 Sept. 1914. In 1913 zijn hier gekomen Albinus Josephus Mullaert en Romancia Roberta Hurtewaegen, die het hof in dat jaar hebben gekocht en er op zijn gebleven tot in 1926, toen zij vertrokken naar Frankrijk en opgevolgd werden door Jacobus Bernardus Pieters en Emilia Maria van den Bussche. De vrouw overleden 23 Januari 1927.

HET HOF HET HEULTJE.

67 Den 1 April 1748 is alhier overleden Isaac Poissonnier Jean Françoiszoon. De weduwe Maria Faro hertrouwd 29 Dec. 1748 met Johannes Risseeuw. Den 28 Juni 1760 droegen Mr Nicolaas Eversdijk te Goes en consorten den timmer van dit hof met 95 gemeten eigendom voor *f* 9000 over aan voornoemden Risseeuw. De vrouw overleden 3 April 1779, de man hertrouwd 30 Sept. 1780 met Maria Mallefas, weduwe van Marcus Wage. In 1784 gebleven zijn zoon Isaac Risseeuw en Janneke van Houte. De vrouw overleden 27 April 1820, de man 18 Sept. 1820, en gebleven hun zoon Izaak Risseeuw en Suzanna de Hulster. In 1858 gebleven hun zoon Adriaan Risseeuw en Johanna Maria Risseeuw Pietersdochter, op wie in 1895 zijn gevolgd hun zoon Pieter Risseeuw en Jacomijntje Salomé. De vrouw overleden 22 Sept. 1930, en in 1936 gebleven hun zoon Abraham Pieter Risseeuw, die op 5 Nov. 1937 trouwde met Wilhelmina Suzanna Heule.

In 1879 zijn Pieter Leenhouts Abrahamszoon en 68
Sara Almekinders komen wonen op deze door hen gestichte hofstede. In 1885 is zij publiek verkocht en zijn er als pachters gekomen Jan Riemens en Helena Braal, beiden geboren te Hoek. In 1907 gebleven hun zoon Pieter Riemens, geboren te Hoek, en Sara Anthonetta Leenhouts, op wie in 1925 zijn gevolgd hun zoon Marinus Jacobus Riemens en Maria Francina Babin.

NIEUWERHAVENPOLDER.

In 1877 hebben Jacob Cornelis Haartsen en Maria 69
Leenhouts de nieuwe hofstede metterwoon betrokken, welke in 1875 was gebouwd op een kavel land van de hofstede van de ouders der vrouw Abraham Izaak Leenhouts en Johanna Maria Leenhouts. De vrouw overleden 29 Sept. 1879, de man hertrouwd 23 Febr. 1882 met Jacoba Suzanna Dhondt. In 1909 gebleven hun zoon Izaak Adriaan Haartsen en Neeltje Bouwens Pietersdochter, die in 1936 zijn opgevolgd door hun zoon Jacob Pieter Haartsen en Anna Luteijn.

In 1783 woonden hier Adriaan de Visser en Cor- 70
nelia Steenpoorte, geboren te Nieuw- en Sint Joosland. De vrouw overleden 30 Sept. 1783. Omstreeks 1789 is hier in plaats van Adriaan de Visser gekomen Jacob de Visser, die in Mei 1791 trouwde met Anthonijntje Poissonnier.

Omtrent 1810 zijn hier komen boeren Emmanuel Antheunis en Johanna Sturm, in 1824 Jacobus Joannes de Meijer, geboren te Knocke. De Meijer over-

leden 20 Juli 1837, de weduwe Johanna Cecilia Strobbe, geboren te Waterland-Oudeman, hertrouwd 5 Sept. 1838 met Franciscus Bernardus Calon, geb. te Watervliet.

In 1855 kwamen hier Petrus Joannes de Badts en Paulina Angelina de Meijer. De man overleden 28 Oct. 1863. In 1889 gebleven de zoon Petrus Joannes de Badts en Maria Louisa Doens.

71 Omstreeks 1825 zijn hier inplaats van Jan Marsille gekomen Franciscus Alleijn en Sophia Marsille, die in 1845 zijn opgevolgd door Jacobus Bernardus van den Hemel en Rosalia Fernandina Lievens. De vrouw overleden 21 Maart 1851.

In 1880 kwamen er wonen Maria Anthonia Lievekijndt, weduwe van Jacobus Franciscus Doens, die op 5 Februari 1880 hertrouwd was met Augustinus Franciscus Baale. Dezen in 1885 vertrokken naar België en vervangen door Jozias Adriaansen en Elizabeth Adriana de Blaeij, die in 1894 verhuisden naar Heille. Daarna is het hofsteedje gesloopt.

72 In 1925 hebben Albericus Alphonsus Weijnsbergen en Emma Maria Rodts nabij den zeedijk een boerderijtje gesticht, waarop zij zich vervolgens hebben gevestigd.

MAGDALENAPOLDER.

73 Omstreeks 1928 hebben Cornelis Rijk en Maria Vermue, resp. geboren te 's-Heerenhoek en Heinkenszand, in dezen polder een boerderijtje gesticht en vervolgens in gebruik genomen.

Naamwijzer.

Personen van gelijke namen en vóórnamen zijn onder één hoofd gebracht. De op ieder van hen betrekking hebbende hofstede-nummers zijn door streepjes afgescheiden. De opgave: „Risseeuw, Izaak 10 — 10, 11 — 19 — 52 — 52 — 67 — 67" beteekent dus dat in den tekst zeven verschillende personen voorkomen, die zoo heetten, en wel onder de opgenoemde nummers. Waar onzekerheid bestaat of met gelijke namen en voornamen éénzelfde persoon of verschillende personen worden bedoeld is dit door een sterretje aangeduid. De opgaaf: „Dhont, * Jan 22, 23, 51" laat derhalve in het midden of hier één of twee of drie personen zijn bedoeld. Het is mogelijk dat de spelling van sommige familie- en vóórnamen afwijkt van die, welke bij den Burgerlijken Stand bekend staat, en ook dat van eenigen, die twee of meer vóórnamen dragen, bij vergissing slechts één is vermeld. De lezer gelieve zulke misslagen zelf te verbeteren.

Aardenburg 25, 65.
Abeele, Pieter van den 13.
Acker, Angelina van 50.
Adriaansen, Jacoba 8.
————, Jozias 71.
————, Laurens 13.
Albert, Abraham 56.
Allaart, Joost 57.
———, Maria 57.
Alleijn, Franciscus 71.
Almekinders, Johanna 40.
————, Sara 68.
————, Willem Marinus 40.
Andriessen, Jannes 40.
Anna Paulonapolder 1.
Anna ter Muiden, Sint 13.
Antheunis, Emmanuel 70.
Arquinghem (bij Rijssel) 10.
Arum (Friesland) 62.
As, Cornelia Johanna van 48.
Asterman, Jeanne 21.
Avijns, Jozina 24.
Axel 4, 7, 9, 14, 20, 24, 26, 30, 39, [52, 54, 56, 62.
Baart, Sara 9.
Baarzande 25, 28.
————, hof 35.
Babin, Babijn, Franciscus [Anthonius 57.
———, Johannes 57.
———, Maria Francina 68.
Back, Jacob de 50.
——, Pieter de 1.
——, Pieternella de 56.
Backer, Magdalena de 41.
Badts, Augustinus Edmondus de 60.
———, Petrus Joannes de 70 — 70.
———, René Eugène Auguste de 38.
Baele, Augustinus Bernardus 71.
Bareman, Jacobus 30.
————, Pieter 30.
Barendrecht 52.

Bassevelde 60.
Basting, Janna 51.
———, Janna Magdalena 3.
Becu, Elizabeth 65.
——, Janneke 21.
——, Maatje 15.
——, Maria Cathalijntje 21.
Beeke, Adriaan 47.
Behage, Maria Suzanna 45.
Bekaert, Pieter Anthonie 31.
België 71.
Belleghem, Johanna Maria Theresia [van 50.
Berg, Teuntje Adriaantje van den 52.
Bergers, Jacoba 37.
Berkmoes, Maria Louisa 8, 27.
Beijaert, Petrus 50.
Biervliet, 4, 26, 27, 39.
Blaauwe, Izaak de 14.
———, Jacob de 28a.
———, Janna de 25.
———, Tannetje de 28.
Blaecke, Janna de 25.
Blaeij, Elizabeth Adriana de 71.
———, Janna de 19.
Bliek, Anna Maria 47.
——, Elizabeth Maria 19.
Boidin, Antoine 15.
———, Anthonie 57.
———, Dorothea 15.
———, Maria 39.
———, Pieter 4.
Bois, Leijntje du 21.
——, Pieter du 25.
Bol, Jan Hendrik 19.
Bonnel, Philip 23.
Bonte, Emilius Fidelius 60.
Boonman, Jozina 37, 55.
Borgonje, Johanna 2.
Bortel, Pieter van 35.
Boschkapelle 31.
Bosschaart, Suzanna 56.
Bossche, Petronella Francisca [van den 8.
Boursse, Hendrik 1.
Boutens, Melania Maria 32.
Bouwens, Neeltje 69.
Boijdens (?), Nathalia Rosalia 60.
Braal, Helena 68.
———, Janna 27.
Braams, Jacob 22.
———, Laurens 22.
Brakman, Hendrik 42 — 44.
———, Tannetje 42.
Brant, Vincent 50.
Breemes, Cornelia Sophia 55.
Breskens 10, 23, 28.
Brevet, Maria 18.
Brevdel, Charles 57.
Briel, Herbert 22.
Bril, Jacobus Johannes 25.
Broeke, Jannes Dignus van den 59.
Brooijmans 28a.
Bruane, hof de 9.
Brugge 39, 57.
Brulé, Adriaan 57.
Brussel 35.
Bruijckere, Franciscus de 62.
———, Franciscus Bernardus [de 50.
———, Joannes Bernardus de 8.
———, Joannes Franciscus de 8.
———, Juliana de 25.
———, Leonia Anthonia de 50.
Bruijne, Adriaan Izaak de 12, 13.
———, Helena de 4.
———, Izaak de 13 — 52.
———, Izaak Jacobus de 12.
———, Jacobus de 1.
Bruijnisse, Anna van 31.
Bruijnooge, Abraham 40.
———,* Jannes 63, 65.
———, Michiel 49.
———, Sara 40.
———, Willem 26 — 63.
Buerman, Cornelia Francina 56.
Burger, Pieter 25.
Burm, Elizabeth 27.
Bussche, Emilia Maria van den 66.
Butler, Izaak Jacobus 45.
———,* Jacobus 17, 45.
———, Maria 34.
Butijn, Stoffelinia 3.
Buijck, Anne Maria Edumonda 14.

Buijck, Maria Theresia 39.
———, Petrus Joannes 31.
Buijze, Tannetje Magdalena 54.
Cadzand 52.
Calon, Charles François Eugène 28.
———, Franciscus Bernardus 70.
———, Petrus Jacobus 39.
———, Petrus Joannes 39.
———, Sophia Clementina 27.
Cammaert, Apollonia 31.
————, Camille Charles 27.
————, Charles Camille 27.
————, Joannes 27.
————, Joannes Petrus 27.
————, Leopoldus Augustinus [8, 27.
Cappon, Maria 9.
———, Janneke 52 — 52.
Carels, Catharina 25.
Casteleijn, Jannes 35.
————, Magdalena 56.
————, Pieter 7 — 35.
Cathalijneschans 63.
Cauwe, Joris 10.
Christiaansen, Abraham 57.
Citters, Jozina Clara van 1.
———, Mr Willem van 1.
Claerbaut, Anna 39.
Clercq, Philippe le 23.
Clijver, Jacob de 52.
Coens, Leonardus 58.
Colpaart, Janneke 28a.
Cornelis, Jacoba 17.
————, Janna 9 — 31.
————, Maria 21.
Court, Jan la 24.
Cransberg, Jannetje 18.
Cruijningen, Abraham van 1 — 40.
————, Cornelia Jozina van 1.
————, Hendrik van 24, 26, 40.
————, Jacob van 39 — 41.
————, Jannes van 24.
————, Jannes Hubrecht van [51 — 51.
————, Magdalena van 28a.
————, Maria van 41.
————, Paulus van 56.
Cruijningen, Sara van 14.
Cuveljé, Simon 7.
Cijsouw, Hendrik Adriaan 40.
————, Johanna 40.
Daams, Maatje 22.
Damme 9.
Damme, Amelia Maria van 64.
————, Magdalena Emma Louisa [van 38.
————, Maria Blondina van 63.
Dankers, Anna Cornelia 24.
Dees, Jacob Jan 34.
——, Janna Neeltje 24.
——, Levina 62.
——, Levina Magdalena 24.
——, Maria 3.
Dekker, Abraham 3.
————, Elizabeth Catharina 51.
————, Frederik 62.
————, Jacobus Dirk 3.
————, Johanna Wilhelmina 26.
————, Willem 39.
Delvoye, François 2.
————, Maria 2.
————, Philip 2.
Deij, Janna 61.
——, Leendert 29.
——, Pieter 29.
Dhondt, Adriaan Izaak 40.
————, Izaak Adriaan 49.
————, Jacob 49.
————, Jacoba Suzanna 69.
————, Maria 19.
Dhont, Jacob 15.
————,* Jan 22, 23, 51.
————, Joost 49.
Die, Adriaan de 58.
Dieleman, Cornelia Jacomina 4.
————, Cornelis Nicolaas 4.
————, Francois 34.
————, Hermanus 4.
————, Jacobus 22 — 24.
————, Janna 56.
————, Janneke 34.
————, Marinus 26.
————, Marinus Jacobus 34.
————, Petrus 4.

Dieleman, Sara 39.
Dierikx, Camille Auguste 57.
———, Clement Augustinus Maria [57.
———, Leonardus 2.
———, Petrus Bernardus 2, 57.
———, Theophile Camille 2.
Dinteloord 52.
Dirckx, Adriaan 10.
———, Jannetje 15.
Dobbelaer, Barbara Theresia 50.
Doens, Bernardus Josephus 13 — 60.
———, Celina Stephania Maria 8.
———, Henricus 14.
———, Jacobus Franciscus 60, 71.
———, Maria Louisa 70.
———, Melania Maria 62.
———, Prudentia 39.
———, Victoria Bernardina 8.
Doezelaar, Jacobus van 61.
Doolaeghe, Edmondus 50.
———, Petrus Joannes 50.
Dorst, Janna 7.
———, Wilhelmina Cornelia 9.
Dorth, Abraham van 19.
———, Jan van 19.
———, Maria van 19.
Dreve, Suzanna Maria 45.
Driewegen (Zuid-Beveland) 22.
Dudzeele 2.
Dusarduijn, Amelia 2.
———, Angelus 4, 9.
———, Emilia 25 — 39.
———, Victorius 4.
Duijk, Suzanna 56.
Elmare, hof 65, 66.
Elverzeele 60.
Erasmus, Cornelis 40.
Eversdijk, Mr Nicolaas 67.
Exters, Adriaan 49.
———, Theophilus 49.
Faas, Leendert 8.
——, Maria 2.
Faro, Isaac 23.
——, Janneke 26.
——, Johannes 65.
——, Magdalena 23, 26.
Faro, Maria 67.
——, Michiel 65.
Ferdinandus, Pieter 13.
Feijter, Adriaan de 9, 36.
———, Frederik de 56.
———, Jacomina Janna de 7.
———, Johannes de 9 — 9.
———, Maria Johanna de 14.
Flo, Johanna du 41.
——, Sara du 1.
Frankrijk 34, 66.
Frelier, Cornelia 66.
———, Sara 15.
Gardeijn, Isaac de 28.
Gaternisse, hof 26.
Geelhoed, Bastiana 52.
———, Marinus 51.
———,* Pieter 1, 27.
———, Pieter 51.
Gillissen Verschage, Abraham 51.
Ginneken, Andries van 25.
Goedertier, Johanna 65.
Goes 67.
Goethals, Rosalia 4, 9.
Goethert, Pieternella 51.
Goossen, Martina 4.
Goossens, Camille 38.
Graauw 38.
Grand, Magdalena le 51.
———, Magdalena Suzanna le 46.
———, Pieter le 18.
Groede 4, 21, 31, 35, 39, 40, 44, 50, [51, 56, 65.
Groote, Adriaan de 23.
Guiljam, Adriana 29.
Gijselinx, Janneke 56.
Gijsels, Janna 1.
Haak, Ebrina 26, 52.
Haarlemmermeer 62.
Haartsen, Cornelis 23.
———, Elizabeth 9.
———, Izaak Adriaan 69.
———, Izaak Pieter 35.
———, Jacob Cornelis 69.
———, Jacob Pieter 69.
———, Johanna 19 — 65.
Haelst, Maria van 2.

Hamer, Cornelis Nicolaas den 4.
Hamers, Jan 56.
———, Janneke 56.
Hauwe, Emilia van den 50.
Haverbeke, Celestina Clementina 4.
———, Elvire Maria Paulina 27.
———, Sophia 60.
Havrin, Sara du 19.
Hecke, Jozina van 60.
———, Thomas van 7.
Hee, Adriaan van 13.
——, Elizabeth van 13.
——, Jacob van 23.
's-Heerenhoek 73.
Heille 71.
Heinkenszand 22, 37, 55, 73.
Hemel, Jacobus Bernardus van den [39 — 71.
———, Karel Joannes van den 4.
———, Rosalia Constantina van den [31.
Hendrikse, Maria Hendrika 47.
Hennequin, Marie Anne 49.
———, Mattheus 7.
Herrebout, Cornelis 43.
Herweyer, Jacob 51.
Heule, Wilhelmina Suzanna 67.
Heultje, hof het 67.
Heijnsdijk, Dingena 65.
———, Sara Martina 4.
Hoek 4, 22, 26, 29, 34, 41, 54, 56, 58, [61, 62, 68.
Hoeve, Jacobus Jan van 7.
———, Johanna van 9.
———, Sara Elizabeth van 41.
———, Suzanna van 62.
Hontenisse 8, 24.
Hoofdplaat 3, 14, 19, 28a, 34.
Hooft, Adriana van der 30.
———, Krina Johanna van der 29.
Hoste, Anthonie 5.
Houdersteijn, Lambrecht 50.
———, Maria Anna 44.
Houte, Abraham van 2 — 39.
———, Cornelia van 39.
———, Daniel van 41.
———, Francina van 39.
*Houte, Jacob van 23, 24.
———, Janneke van 52 — 67.
———, Jannetje van 56.
———, Martina van 41.
———, Pieter van 18.
Hullu, Aarnout de 6.
———, Abraham de 31, 52.
———, Izaak de 6, 52 — 6.
———, Jacomina de 31.
———, Magdalena Suzanna de 51.
———, Maria de 52.
———, Pieter de 9 — 39.
———, Pieternella de 16.
Hulster, Abraham de 15.
———, Adriaan de 15.
———, Anthonie de 15 — 15 — 15.
———, Cornelia de 35.
———, Izaak de 16.
———, Jacob de 15.
———, Jannes de 15.
———, Jozina de 21.
———, Jozina Suzanna de 16.
———, Suzanna de 67.
Hurgronje, Jacob 56.
Hurtewaegen, Romancia Roberta 66.
Huijgh, Emma 28.
Huijssen, Jan 56.
———, Tannetje 56.
Jansen, Catholijntje 7.
Jansen van Rosendaal, Cornelis [Nicolaas 24.
Janssen, Janneke 57.
Janssens, Emilia Sophia 60.
Jonge, Cornelia Catharina de 49.
———, Janneke de 56.
———, Janneke Martina Cornelia de [34.
———, Marinus de 22.
———, Meeuwis de 34.
———, Sara Maria de 20.
———, Suzanna de 34.
Kaas, Isabella Clara 60.
Kabboord, erven 17.
Kamperland 49.
Karels, Jacomina Maria 6, 52.
———, Willem 16.
Kesel, Bebiana Maria de 14.

Keijmel, Theuna 25.
Keijser, Johanna Maria de 8.
Keijzer, Adriaan de 17.
Kienstee, hof de 27.
Klijnck, Suzanna van 19.
Knocke 70.
Knudde, Franciscus Ignatius 60.
Koewacht 7.
Koeijer, Krin de 56.
Kole, Pieter 60.
Koolaart, Jannetje 1.
Koopman, Izaak 1.
* Koop, Koops, Jan 31, 41.
Kooijenga, Haukje 62.
Korstanje, Aarnout 13.
Koster, Pieter 42.
Kotvis, Cornelia 51.
———, Izaak 25.
———, Johannes 13 — 25.
———, Jozina Maria 43.
———, Sara Adriana 17.
Kraaymes, Joost 31.
Kramer, Izaak de 28.
Kruiningen 60.
Kruisweg, hof de 10.
Lako, Suzanna Sara 22.
Lange, Adriaan de 13.
———, Elizabeth de 52.
———, Noé de 19.
———,* Pieter de 13, 52.
———, Simon de 52.
Lapscheure 27, 62.
Lare, Jacob van 19.
Laureijns, Sint 8, 60.
Leenderts van Noorden, Wilhelmina [42.
Leenhouts, Abraham 41 — 41.
———, Abraham Izaak 41, 69.
———, Adriana 41.
———, Anthonie 22.
———, Izaak 24.
———, Izaak Jannes 23, 26.
———, Janna 24.
———, Jannes 17.
———, Jannes Pieter 1.
———, Jannes Willem 41.
———, Johanna 49.
Leenhouts, Johanna Maria 41, 69.
———, Jozias 41.
———, Magdalena Maria 18.
———, Maria 22 — 25 — 49 — 69.
———, Maria Johanna 53.
———, Pieter 19 — 22 — 41 — 68.
———, Sara Anthonetta 68.
———, Willem 22.
Liebert, Isaac 7.
———, Maria 35.
Liere, Maria van 9.
Lievekijndt, Maria Anthonia 60, 71.
Lievens, Rosalia Francisca 71.
Ligny, Suzanna de 15 — 22.
Lingen, Maria van der 56.
Lohman, Elvira 58.
Loke, Jacoba Maria 19.
——, Jacobus 19.
——, Servaas 31, 50.
Loo, Jozina de 35.
——, Philip de 39 — 39.
——, Sara de 2.
Looijsen, weduwe 40.
———, Elizabeth 1.
———, Isaac 1.
Louwers, Adriaan 2 — 41.
———, Adriana 24, 26.
———, Hubrecht 41.
———, Isaac 41.
———, Jacob 2.
———, Janna 1 — 9.
Louws, Zoetje 18.
Luteijn, Adriaan 56 — 56.
———, Anna 69.
———, Anthonie 20, 56 — 20 — 20
———, Elizabeth 13.
———, Francina 31.
———, Janneke 20.
———, Janneke Suzanna 6.
———, Pieternella 19.
———, Suzanna 20.
Luijster, Albrecht van de 9.
———, Reinier van de 9.
———, Willem van de 8.
Lijs, Abraham de le 1.
Lyser, Isaac de 41.
Maartensdijk, Sint 7, 9, 46, 47.

Mabesoone, Colletta Melania 62.
————, Jacobus Bernardus 62.
————, Nathalia Maria 60.
Maertens, Martinus 19.
Mahieu, Martinus le 13.
———, Philippe le 31.
Maire, Abraham le 18.
———, Cathalijntje le 18.
———, Johanna le 18.
Male, Adriana Maria van 57.
——, Cornelis van 17.
——,* Daniel van 17, 26.
——, Janneke van 17.
——, Jannes van 17 — 17.
——, Sara Adriana van 33.
Mallefas, Elizabeth 7.
————, Maria 67.
Manneke, Sara Cornelia 4.
Margriete, Sint 4, 60, 63.
Marsille, Abraham Jannes 61.
————, Jan 71.
————, Sophia 71.
Martens, Maria Regina 8.
Meelisse, Geertruida 47.
Mersseman, Abraham de 51.
————, Isaac de 1, 9.
Meulen, Adriaan van der 28a, 60.
———, Jacob van der 1.
———, Janneke van der 23.
———, Jannes van der 28a.
———, Suzanna van der 8.
Meulendijk, Jacob 52.
Meijer, Adriana de 54.
———, Henricus Jacobus de 25.
———, Jacobus de 25.
———, Jacobus Joannes de 70.
———, Paulina Angelina de 70.
———, Pieternella de 34.
Meyvaart, Gerrit (weduwe) 49.
Mez, Adriana du 22 — 62.
——, Anthonie du 22 — 22 — 51.
——, Elizabeth du 49.
——, Jean du 49.
Michielsen, Adriaan 18 — 18.
Middelburg 1, 57.
Milliano, Amelia Maria de 28a.
Modde, Augustinus Petrus 14.
Modde, Petrus Franciscus 14.
Moerbeke, Elizabeth van 56.
Moerkerke 57.
Moggré, Adriaan 18.
————, Jannes Jacob 18.
Mornout, Leonardus Franciscus 63.
————, Petrus Joannes 63.
Mullaert, Albinus Josephus 68.
————, Leonia Wilhelmina 38.
Mullié, Isaac 49.
Muijnk, Jozina Levina de 1.
———, Maria de 18.
Naeije, Jannes 50.
———, Mattheus 28.
Nieskens, Jacobus Willem 33.
Nieuw-Beijerland 51.
Nieuw- en Sint Joosland 2, 27, 70.
Nieuwerkerk (Duiveland) 1.
Nieuwvliet 51.
Noom, Janna Jacoba Antoinetta 25.
Noord-Amerika 25.
Nortier, Isaac 1 — 9.
———, Jacomina Cornelia 15.
———, Janna Elizabeth 1.
———, Johannes 9.
———, Maria Suzanna 39.
Nuijting, Jannes 18.
Oers, Johanna Maria van 62.
Offekerque (bij Calais) 23.
Oostburg 22, 23, 25, 62.
Oudelande 19, 60.
Oude Tonge 52.
Overbeeke, Adriana van 31.
————, Christiaan van 25, 28.
Ovezande 60.
Pamel, Maria Louisa van 8.
Pamelen, Alphonsus Edumondus van [32.
Parmentier, Leo 60.
Parijs, Augusta Maria van 63.
Pas, Pieternella van de 22.
Pattist, Cornelia 22.
———, Janneke 4.
———, Jannes 8.
Peenen, Isaac van 31.
Petillon, Martina 25.
Philippine 58.

Pieters, Jacobus Bernardus 66.
Pingjum (Friesland) 62.
Plassche, Elizabeth van de 65.
———, François van de 2 — 62.
———, Maria van de 23.
———, Paulus van de 62.
Poissonnier, Anthonijntje 70.
———, Cathalijntje Adriana 35.
———, Elizabeth 49.
———, François 66.
———, Isaac 65 — 67.
———, Jacoba Elizabeth 23.
———, Jacobus 33 — 65 — 65.
———, Jacobus François 65.
———, Jacobus Isaac 65.
———, Jacobus Jannes 65.
———, Pieter 65.
Poortvliet 12, 37, 44, 48, 53.
Porrey, Sara 57.
Pringé, Thomas 23.
Prophete, Jacob 24.
Provoost, Maria Martina 10.
———, Pieter 57.
Putter, Louis de 4.
———, Marinus de 26, 52.
———, Paulina de 26.
Pijfferoen, Elodia Maria 57.
Quaak, Pieter Jacobus 44.
Quist, Pieter Marinus 46.
Ramondt, Jan 14.
Ree, Benjamin van de 19.
Regt, Pieternella Elizabeth de 30.
Retranchement 47, 50.
Reu, Elizabeth de 2.
Reijnegom, Johannes Andreas [baron van 35.
Rie, Jacob du 50.
——, Janneke du 28a.
Riemens, Helena Maria 1.
———, Jan 68.
———, Janna 33.
———, Johanna Sara 62.
———, Marinus Jacobus 68.
———, Pieter 68.
Rieu, Cornelis du 21.
——, Joost du 21.
Risseeuw, Abraham 24, 56 — 49 — 52
Risseeuw, Abraham Pieter 67.
———, Adriaan 67.
———, Adriana Johanna 41.
———, Anthonie 31.
———, Anthonie Jannes Baptiste [25.
———, Cathalijntje 13 — 65.
———, Elizabeth 10.
———, Francijntje 10, 11 — [15 — 41.
———, Izaak 10 — 10, 11 — 19 [— 52 — 52 — 67 — 67.
———, Izaak Jannes 7.
———, Izaak Johannes 21 — 31.
———, Jacobus 21 — 21.
———, Jacobus Abraham 42.
———, Jacobus Pieter 34.
———, Janneke Jozina 18.
———, Jannes 11.
———, Jannetje 40.
———, Johanna 13 — 35.
———, Johanna Maria 49 — 67.
———, Johannes 21 — 35 — 67.
———, Johannes Izaak 10 — 21.
———, Jozias 7 — 10 — 13 — [19 — 21 — 24.
———, Jozina 2 — 10 — 13.
———, Jozina Elizabeth 11.
———, Jozina Maria 22.
———, Maria 17.
———, Maria Jacoba 5.
———, Maria Johanna 26.
———, Maria Jozina 35.
———, Martina Johanna 23.
———, Pieter 7 — 10 — 35 — [49 — 49 — 67.
———, Sara 35.
———, Suzanna 20, 56.
———, Wilhelmina Elizabeth [12, 13.
Ritthem 25.
Rodts, Camille 64.
———, Emma Maria 72.
Roeck, Josephus de 24.
Roels, Elizabeth 62.
———, Jacobus 39.
———, Pieter 52.

Roo, Abraham de 65.
——, Maria de 42.
——, Sara de 62.
——, Suzanna de 41.
Roose, Jacob 41.
———, Maria Theresia 27.
Rosiers, Tonijntje 41.
Rosseel, Jacobus 25.
Rousée, Elizabeth 25.
Roussel, Pieter 4.
Rijk, Cornelia 60.
——, Cornelis 73.
Rijssel 15.
Saffre, Anna Maria le 52.
Salomé, Francina 16.
———, Francijntje 10.
———, Jacomijntje 67.
———, Maria 65.
———, Pierre Antoine 10.
Sanders, Cornelis 62.
Sappius, Daniel 65.
Scheele, Adriaan 58.
———, David 34.
———, Jacobus 26.
———, Jan Abraham 51.
———, Suzanna Adriana 41.
Scherpenisse 29.
Schippers, Magdalena Cornelia 9, 36.
Schijve, Abraham 13.
Serlé, Catharina 51.
Simpelaar, Pieternella Maria 59.
Sint Anna ter Muiden 13.
Sint Laureijns 8, 60.
Sint Maartensdijk 7, 9, 25, 46, 47.
Sint Margriete 4, 60, 63, 64.
Slikke, Cornelis Marinus van der 53.
———, Dingena Belia van der 12.
———, Gillis Boudewijn van der 37.
Sluis 7, 13.
Smet, Julma Louisa de 57.
Smidt, Willem Cornelis de 17.
Smit, Cathalijntje de 65.
——, Helena de 8.
——, Isaac de 52.
——, Jannes de 39.
——, Levina Adriana de 52.
Snouck, Adriaan 56.
Snouck, Erkenraad 56.
Snouck Hurgronje, familie 56,
[zie ook Hurgronje.
Souburg 26, 40.
Steenbergen 24, 32.
Steenhart, Aarnout 35.
———, Izaak 35.
———, Maria 62.
———, Pieter 34.
———, Sara Elizabeth 6.
———, Suzanna 35.
Steenoven, hof 60.
Steenpoorte, Cornelia 70.
Stevens, Adriana 13.
Steijaard, Maria 10.
———, Sara Adriana 13.
Stolk, Albertus Gerardus 52.
Stoutjesdijk, Jacob Anthonie 7.
Strobbe, Johanna Cecilia 70.
Sturm, Angelina Sophia 13.
———, Johanna 70.
Sutter, Petronella Theresia de 14.
Sysseele 50.
Tack, Abraham 19.
——, Cornelis 31.
——, François 28.
——, Jannes 19.
——, Maria 24, 56.
——, Suzanna 17.
Taillie, Isaac 56.
———, Pieter 23.
Tas, Bernardus Florimondus 8.
Teerling, Clara 51.
Tellier, Abraham 47.
Temmerman, Carolus Jacobus 2.
———, Honoré Franciscus 28a
———,* Jacobus Bernardus
[8, 28a.
———, Joannes Franciscus
[28a.
———, Juliana 2.
———, Ludovicus Carolus
[Josephus 4, 9.
Tengbergen, Isaac 49.
———, Johan 50.
Terneuzen 9, 26, 29, 30, 33, 50, 56, 62.
Tholen 7, 37.

Thomaes, Johanna Judoca 60.
———, Petronella Theresia 60.
Tilburgh, Catharina Henrietta van 19
Toeroet 60.
Tol, Jan van der 62.
Tournois, Joannes Josephus 37, 55.
———, Josephus 55.
Tromp, Sara Maria 7.
Uijtdewilligen, Petrus 62.
Veraart, Johanna Maria 32.
Vercraeije 8.
Verduijn, Johannes 47.
———, Levinus François 48.
Vere, Abraham van de 26.
——, Lena van de 25.
——, Pieter van de 26.
——, Sara van de 35.
——, Wilhelmina Catharina van de [57.
Vergouwe, Michiel 50.
Verhage, Abraham 23 — 23.
———, Cornelis 13.
Verheecke, Angelica 60.
———, Maria 24.
Verkruijsse, Abraham 54.
Vermere, Catharina 49.
———, Elizabeth 49.
Vermeulen, Cornelis 22.
Vermue, Hubrecht 60.
———, Jacobus 60.
———, Maria 73.
Verplanke, Adriaan 62.
———, Anna Maria 34.
———, Jacobus Willem 19.
———, Janneke 26.
———, Leendert 26.
———, Sara Jozina 6.
———, Willem 26.
Verschage, zie: Gillissen Verschage.
Versluijs, Janneke 41.
Ververs, Magdalena 61.
Veth van de Perre, Martinus Johan [39.
Visser, Adriaan de 70.
———, Jacob de 70.
———, Janneke de 17.
———, Jannes de 27.
Visser, Martina de 25.
———, Willem de 27.
Vlieger, Adriana Cathalijntje de 22.
———, Joost de 56.
Vliegher, Theresia Maria de 2.
Vlissingen 52.
Voogt, Jacob de 23.
Vos, Cornelia de 50.
Vrou, Jan de 49.
Vuijst, Jannes de 18.
Vijver, Simon van de 50.
Waaijhaart, Cornelis 23.
Wachtebeke 8.
Waes, Amadeus Maria Josephus [van 8.
———, Hilaire Norbert Conrad van 8
Wage, Jannes 62.
———, Leuntje 8.
———, Marcus 67.
———, Willem 41.
Wagemaker, Robina de 50.
Waterland-Oudeman 8, 70.
Watervliet 8, 9, 14, 27, 31, 70.
Weeda, Wilhelmina Cornelia 44.
Welgelegen, hof 7.
Westdorpe 2.
Weijns, Gerard 14.
———, Jacomina 14.
Weijnsbergen, Albericus Alphonsus [72.
Wilde, Aarnout de 31.
Willard, Pieternella 10.
Willemsen, Mels 54.
Wissekerke 9.
Wolf, Martha de 28a, 60.
——, Pieter de 28a.
Wolfaartsdijk 52.
Wouw 62.
Wijffels, Carolus Ludovicus 27.
———, Joannes Bernardus 62.
———, Johanna Maria 4.
———, Josephus Augustinus 50.
Wynants, Christiaan 19.
Yolent, Jean François 10.
———, Jeanne 15.
———, Marie Françoise 10.
———, Marie Jeanne 10.

Yolent, Philippe Antoine 10.
IJzendijke 8, 14, 41, 52.
Zaamslag 4, 9, 24, 26, 30, 34, 39, 41 [42, 50 — 52, 56, 58, 62, 65
Zeeuw, Jan de 62.
Zegers, Aagje 23.
———, Cornelis 24.
———, Magdalena 17.
———, Philip 56.
Zonnevijlle, Adriaan 18.
————, Allegidia (?) 23.
Zonnevijlle, Christina 57.
————, Cornelia 7.
————, Elizabeth 19.
————, Hendrik 18.
————, Michiel 10 — 18.
Zuiddorpe 8.
Zuidland, Cornelia Maria 56.
————, Willem 56.
Zuidzande, 9, 39, 41.
Zwart, Willem Pieter de 16.
Zwarte, Elizabeth de 50.

Bij de N.V. Boekhandel en Drukkerij v.h.
FIRMA A. J. BRONSWIJK te Oostburg
is vroeger verschenen:

Dr J. DE HULLU
J. A. BRAKMAN

DE HOFSTEDEN

van Cadzand, Retranchement, Zuidzande, Nieuwvliet en Oostburg en hunne bewoners in vroeger en later tijd

Prijs: f 1.50

Dr J. DE HULLU
J. A. BRAKMAN

DE HOFSTEDEN

van Groede en Breskens en hunne bewoners in vroeger en later tijd

Prijs: f 1.50